

83,3(44ед)6

С 17

НЕБЛУДНИЙ

СИН

ВЕЛИКОЇ ВОЛИНІ

**Рівненський обласний краєзнавчий музей
Літературний музей Уласа Самчука
в Рівному**

Неблудний син Великої Волині

***Спогади та матеріали
про Уласа Самчука***

***Упорядник
Інна Нагорна***

**Рівне
"Азалія"
2008**

ББК 83.3 (4 Укр) 6

Н - 393

УДК 82 (091) 477

Редактор Євген Шморгун

Набір Світлани Гривюк

Технічне оформлення Наталії Романів

Відповідальний за випуск Володимир Лапсюк

У книзі використані фото
із домашнього архіву Уласа Самчука,
передані із Канади Оксаною та Ярославом Соколінками

Книгу видано за сприяння обласних організацій Української Народної Партії (голова Василь Червоний), Народної Партії (голова Микола Шершун), Народно-Демократичної Партії (голова Ігор Лех), Народного Руху України (голова Валентин Корольок); начальника облуправління Національного банку України Івана Чуха, голови Республіканської Християнської Партії Миколи Пороського; Рівненського центрального відділення «Промінвестбанку» (керуючий Василь Коломис), Рівненської філії ВАТ АБ «Укргазбанк» (директор Віктор Обиштур), обласної філії АКБ «Укрсоцбанк» (керуючий Юрій Маслій), обласної дирекції «Райффайзен банк «Аваль» (директор Ярослав Висоцький), філії облуправління ВАТ «Державний Ощадний банк України» (начальник Анатолій Озімковський), Головного управління Державного казначейства України у Рівненській області (начальник Микола Костюк), Рівненської філії «Приватбанку» (директор Василь Власенко).

Н - 393. Неблудний син Великої Волни. Спогади та матеріали про Уласа Самчука. Упорядкування Інни Нагорної. - Рівне: Азалія, 2008. - 108 с.

ISBN 978-966-8883-39-2

У збірнику представлено спогади сучасників, фото і матеріали про видатного письменника Уласа Самчука, зокрема про рівненський період його життя та діяльності.

ББК 83.3 (4 Укр)

ISBN 978-966-8883-39-2

© Інна Нагорна (упорядкування), 2008

© Видавництво «Азалія», 2008

РІВНЕНСЬКА ОБЛАСНА БІБЛІОТЕКА

Укр. М

ВІД УПОРЯДНИКА

Всевадний час далі й далі відносить події. І з кожним роком зменшується кількість тих, хто жив і творив поруч з Уласом Самчуком, хто його знав і спілкувався з ним, хто просто бачив письменника і чув його голос. Разом з тим час множить коло читачів і пробуджує цікавість до цієї самобутньої постаті в українській літературі.

Ведучи екскурсії в Літературному музеї Уласа Самчука, неодноразово зауважувала, що екскурсанти виявляють найбільший інтерес до того матеріалу, який ґрунтується саме на розповідях сучасників письменника. Бо то – живі штрихи буття та діяльності Людини, конкретні, так би мовити, мазки з натури, які дають змогу кожному окреслити для себе образ митця і громадського діяча, що зумів художнім словом віддзеркалити найсуттєвіші здвиги рідного народу і всього людства в ХХ столітті.

У зв'язку з цим і виникла думка скласти збірник спогадів та матеріалів про нашого видатного письменника-земляка. Щоб найдопитливіші могли довідуватися про геніального дерманця “з перших уст”.

Звичайно ж, у цьому збірникові левову частку матеріалів відведено рівненському періоду життя та діяльності Уласа Самчука (1941-1943р.р.). І причина цього не тільки в тому, що книга готувалася до видання саме Рівненським літературним музеєм письменника. А ще й в тому, що цей порівняно короткий період продуктивної діяльності Самчука в Україні

для України відзначався надзвичайною інтенсивністю. Бо то були, за спогадами Уласа Самчука, "...насторожені, хвилюючі дні вишяtkового в історії світу часу. Біля нас і в нас руїни, а разом динаміка, метушня... Що маємо робити наперед? Господарство, освіта, культура, політика? Все вимагало рук і голів. І не можна чекати. Хто зна, що буде завтра. Виривати, що дасться вирвати, робити, що дасться зробити".

До слова, зауважимо, що на першому плані особисто для письменника все ж виявилася політика. Саме на її вимогу він налагоджує в Рівному "пресовий орган" – створює газету "Волинь", очоливши її редакцію. Про журналістську діяльність Уласа Самчука маємо сьогодні вже чимало розвідок та ґрунтовніших досліджень Григорія Дем"янчука, Андрія Жив"юка, Раїси Радчик, Гаврила Черніхівського та інших авторів.

Але ж були ще, так би мовити, другий план, третій план, четвертий і т.д. Вони – реальність часу. Шкільництво і просвітництво, кооперація і господарництво, хати-читальні і театр, релігійні взаємини і самодіяльна художня творчість, а ще література, мистецтво, музика. До всього цього мав безпосередню причетність Улас Самчук і за важливістю ставив якщо й не на перше місце в тодішній дійсності, то вже й не на друге. Бо то все разом – духовність рідного народу, берегти й розвивати яку письменник вважав головною своєю метою.

Матеріали цього збірника проливають світло на постать Уласа Самчука з різних боків. А ще вони колоритно малюють тло, на якому діяв письменник, що дуже важливо для розуміння його конкретних вчинків. Інші якийсь малозначущий, на перший погляд, штрих раптом стає ключем до розгадки того чи іншого ще мало з"ясованого питання. Як от розповідь Наталії Блонської про відвідини Самчуком у травні 1942 року

їхньої домівки в селі Кустині, що неподалік Рівного. Адже це опосередковано підтверджує згоду, що Улас Самчук мав стосунок і до добору священицьких кадрів. Бо невдовзі після цих відвідин регента Христофора Блонського – талановитого поета і композитора – було висвячено на священика і переведено настоятелем храму в село Михалківці, що на Остріжчині.

Окремі матеріали книги написані на наше замовлення. Деякі ж узяті із часописів та літературних збірників минутих років. Особлива увага приділена спогадам земляків письменника – його односельців із Дерманя.

Присмню, що бажання стати авторами даного видання виявили відомий літературознавець академік Микола Жулинський та знаний поет і дослідник Ігор Павлюк, запропонувавши для публікації свої ґрунтовні статті. А дочка Тетяни Самчук (Прахової) Ірина Андріанівна передала для публікації дуже цікаві, на наш погляд, листи, які писав до неї колишній рівненський знайомий подружжя Самчуків Антон Петрович Чуприна.

До підготовки цього видання долучилися і розпорядники спадщини Уласа Самчука – подружжя Оксана та Ярослав Соколики з Канади. Вони привезли для ілюстрації збірника ряд оригінальних фотознімків із особистого архіву Уласа Самчука. А пані Оксана Бризгун-Соколик ще й спеціально написала спогади, якими і завершується дана книжка.

Звичайно, дане видання аж ніяк не претендує на вичерпність теми. Тому колектив Літературного музею Уласа Самчука в Рівному радо знайомитиметься зі спогадами та матеріалами про письменника-земляка, надісланими й іншими шанувальниками його таланту, та шукатиме їм місце в наступних виданнях збірника “Неблудний син Великої Волині”.

ПРО НЕЗАБУТНЄ

Був серпень 1941 року. Нещодавно по наших теренах промчали німецькі автоматники на мотоциклах. Війна стала десь на сході.

Чутки про жорстокий новий порядок поволі розсівали міф про визвольну місію німців.

Моїх ровесників, підлітків з незакінченою середньою освітою, непокоїло питання про можливість навчання. І ось чутка: у Рівному, проголошеному столицею України, відкриваються вчительські курси українознавства. Приймаються особи віком 14 років і старші.

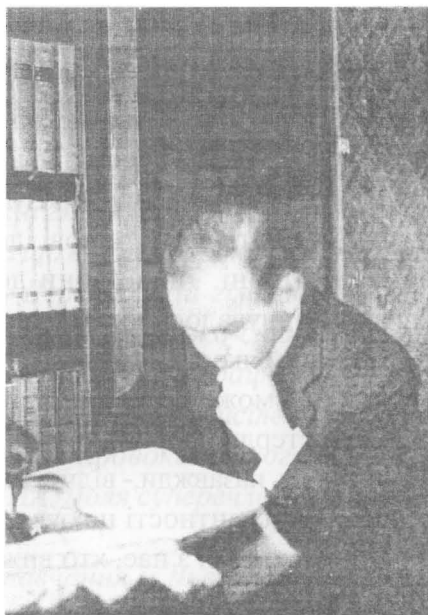
Рівне від нашого села недалеко. Навпрошки – всього 16 кілометрів. Набирається нас охочих до навчання 10 осіб. Серед них і мої однокласники, які вмовили поступати на курси і мене.

Заняття проводились в приміщенні колишньої української приватної гімназії. За короткий час організатори курсів намагались викласти нам широку програму з української мови, літератури, історії, музики, образотворчого мистецтва, суспільствознавства, хотіли зробити нас цивілізованими і культурними, адже ми мусимо нести в маси просвіту. Нам організовували зустрічі з провідними українськими діячами того часу.

І ось повідомлення: до Рівного прибув Улас Самчук, буде мати зустріч з нами. Ця подія нас дуже хвилювала. Уласа Самчука ми вже знали як українського письменника. Персонажі його творів такі знайомі нам, такі близькі, як рідні. Адже автор – уродженець недалекого сусіднього села. Тому мова його творів для нас своя. Він так правдиво відтворює наш побут, наші мрії, сподівання, наш біль і прикрощі!

Готуємося до зустрічі. Приготували місце, квіти. Гостей

«У себе вдома»

*«Таня, Віра, я, Кавалерідзе, Шеккер.
Рівне, 6 серпня 1941.»*

прибуває кілька осіб. Це представники проводу. Серед них дружина Волошина з Закарпаття. Улас Самчук – людина ще молода. Худорлявий. Брунатне обличчя обпалене сонцем і вітрами. Промовляє з пафосом про необхідність вчитись, брати все передове, гуманне, добре, розумне. Треба, каже, рівнятись із Заходом, звідти черпати нові ідеї, культуру. Знання українцям конче потрібні. Лише вони допоможуть заявити про себе світові. Відчувалось, що ця людина працьовита, витримана і завдяки цим якостям піднялась самотужки до вершин людського Духа і може захопити інших долати труднощі.

Роки стерли подробиці тієї промови. Єдине враження, яке залишилось назавжди, – відчуття внутрішньої сили і краси. Зовнішньої імпозантності не було.

Минув час. Ті з нас, хто вижив, здобули освіту, ознайомилися з культурою.

Художня література тоді відривала нас від непривабливої дійсності і вводила у світ фантазії та творчого домислу письменника, даючи розуміння становища і глибини кривди та неправди. Але чи вказувала вихід?

Так! Творчість Уласа Самчука, обдарована Божою іскрою, намагалася саме так робити.

**с. Глинськ
Здолбунівського району
Рівненської області.**

Серпень 2001 року.

ДЕЩО ПРО УЛАСА САМЧУКА

Олекса Андрійович Скоропада народився в Дермані, навчався в Рівненській українській гімназії. В 30-х долучився до роботи в „Просвіті” і ОУН, за що відбув півроку у Березі Картузькій. За німців викладав у Дерманській гімназії, керував місцевим хором, а головне – досить близько стояв біля початків УПА на Волині, приятелюючи і співпрацюючи, зокрема, з Ростиславом Волошином і Андрієм Кисілем. По війні опинився якимось у Львові, уникаючи провокативного нищення організаційної мережі ОУН-УПА. Доля суперечлива і неоднозначна.

Однозначно те, що після навчання у Львівському університеті Олекса Скоропада став добрим фаховим філологом, тонким мово- та літературознавцем.

Два спогади про Уласа Самчука написані ним на мого прохання в 1994 р.

Андрій Жив’юк.

І. ВЕЛИКА ЗУСТРІЧ

За Польщі в Дермані в будинку Учительської семінарії була 7-річна школа. З приходом радянської влади її перейменовано на НСШ (Неповна середня школа), що займала партер колишньої семінарії. Незабаром тут відкрили Педшколу (Педагогічну середню школу), яка розмістилась на поверсі (над НСШ) колишньої гімназії. В 1941 р. Педшколу ліквідовано, а культурно-освітній актив села (вчителі, Іван Мартинюк – голова районної управи, Йосип Кухар – директор чи завідувачий колишньої НСШ, Федір Мартинюк – доктор медицини й інші) постановили відкрити українську гімназію (4-5-6 і 7

*«Танечна школа і театральний гурток в селі Дермані на Волині,
під керівництвом Уласа Самчука (посередині), у жовтні 1945 року».*

класи). У нововідкриту мішану гімназію прийшли учні з Дерманя і з інших сіл і містечок, що вчилися у НСШ та в Педшколі. Учителі: деякі залишились з Педшколи, деяких з Рівненського німецького табору полонених вирвав бурмістр Рівного Іван Сав'юк (учитель хімії Рівненської української гімназії): математика Рожка, україніста Плюта, фізкультурника й деяких інших. Петрук читав біологію, Скоропада Олексій – латинську мову, Кульчинський Євген – священну історію, Кисільчук Євген сів на посаді районного шкільництва. Гімназію в Дермані поновлено, бо за УНР постановою гетьманського уряду на Волині було відкрито 5 гімназій: в Рівному, Луцьку, Крем'янці, Корці і Дермані. Директором гімназії призначено Кульчинського – україніста з Педшколи. Хор колишньої НСШ поповнено учнями гімназії, а керівництво доручено Скоропаді Ол.

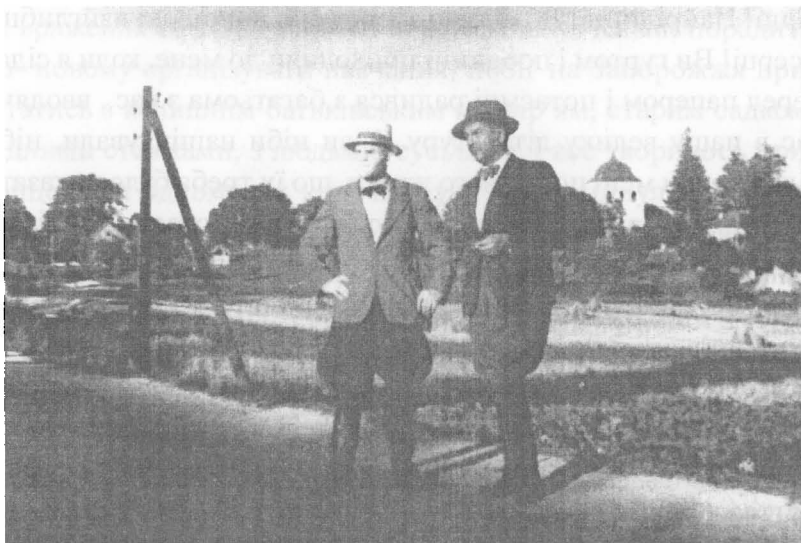
З приходом німецької армії почали вертатись додому дехто з мобілізованих за Польщі до війська, а в 1940-му році – вже прийнятих в ряди совіцьких солдат. У селі вибрано правління, що його затвердив район, очолений Ів. Мартинюком, сформувались поліційні відділи, наладнано шкільництво під опікою Й. Кухаря тощо.

До Рівного прибув із Заходу Улас Самчук, організував видавництво “Волинь”, що почало видавати газету “Волинь”, а згодом невеликий журнал для дітей. Якось прискіплено почало входити життя в нормовані береги. Медичну опіку району і по селах наладнано Миколою Фридрихом, в Дермані – Ф. Мартинюком і фельдшером П. Трофимчуком. Улас Самчук зв'язався з Києвом. Вернувшись, продовжував працювати у видавництві і роз'їжджав по селах. До рідного Дерманя прибув на кілька днів, зупинившись з жінкою в лікаря Ф. Мартинюка в центрі села. Насамперед зайшов до школи й пообіцяв якнайскорше зустрітись з учителями й учнями, поділити-

ся враженнями з недавнього перебування в Києві, порадили по- новому організувати навчання, побіг на Запорожжя привітатись з колишнім батьківським подвір'ям, старим садком, рідними стежками, з людьми, сусідами. І все творилось прихапцем, на одному, як кажуть, дусі. Адже минуло, уплигло водою добрих пару десятків літ, як розпрощався з селом, не довго насидженою Лебешиною (Лебедшиною). І ось тепер, зустрічаючись чи наганяючи якусь старшу людину, гостро вдивлявся в обличчя, намагаючись розгадати, хто б це міг бути. Декого навіть пригадував, називав ім'я, найчастіше, якщо це були запорожчани чи хтось з близьких кутків. “Тепер, сьогодні день видається роком, так багато я сприймаю вражень, відтворюю те, що минуло давно, добуваю з глибокого сховища, ніби переношусь в молодості”, – ділився з лікарем, вернувшись увечері після вражливого дня. А лікар із свого боку продовжував той гостро пережитий письменником день: “Готуйтеся і то особливо до неділі, бо в неділю буде вже зустріч не з кимсь одним, а з великим гуртом, з громадою, з селом...” На розлогих старезних липах перед входом до Свято-Троїцького монастиря появилось оголошення: в неділю на зустріч з громадою рідного села прибуде славетний наш письменник Улас Самчук. А хор гімназії вітатиме його великим концертом. Слава Україні!

О сьомій годині село бурхливими вітальними оплесками зустріло єдиного дотепер славного письменника, виходця з села. Гаряче вітала його зала, переповнені коридори, зосереджені на невеликому подвір'ї притихлі люди. На сцену виходить Улас нібито спокійний, але права рука над серцем. Мабуть, його треба сьогодні вгамовувати: не дуже часто це буває – воно вже привикло в мандрівці світами, та сьогодні незвичний день: в обличчі дерманців, запорожців. Хай рветься, шаленіє. Поклонивсь на три сторони... Щоб до всіх! “Дорогі мої!

Рідні! Найрідніші. Дбайливо збережені, виношені найглибше в серці! Ви гуртом і поодиночі приходили до мене, коли я сідав перед папером і потаємці радився з багатьома з вас, вводячи вас в нашу велику літературу. А ви ніби нашіптували, ніби підказували мені події свого життя, що їх треба було показати перед цілим світом. Дехто з вас побачив себе, своє ім'я, прізвище або й прізвисько в моєму великому творі “Куди тече та річка” (але це тільки одна частина “Волині”); деякі з дорогих дерманців здогадуються, що то про них і в “Марії” мова, але імена їх з якихось Уласових міркувань замінені іншими. Як би воно там не було, але в кожному моєму творі, в якому мова про людей, про їх вчинки, про їх життя - це про вас, про ваше життя і то найчастіше на нашій дерманській землі, на її дорогах та стежках, на її вулицях-кутках, горбках чи долинах. Я скрізь і завжди був з вами, мої рідні, і завжди дуже й дуже хотів зустрітись з вами, побачитись, наговоритись з вами живим словом... І понести в своєму серці ваші розмови, і ще й ще на сторінках моїх майбутніх книжок, які появляться, якщо Бог продовжить мої дні, мої літа на цій землі. Дуже мені приємно і радісно бути в такому товаристві, в такому гурті, це ж бо все “герої” моїх писань, найближчі стражі, тобто сторожа нашого роду. Дермань та його Запорожже завжди тримали мене при житті, наповняли мене надією, і коли я буваю між цими людьми, між вами, все здається мені, що я в якійсь старовинній, барвистій казці чи легенді, переповненій чудодійними пригодами, мовби з оповідань “Тисячі однієї ночі” чи “Одіссея”. Перший раз за всі минулі роки ви почули себе вільними, бо до цього часу ви були кандидатами на вивіз до Сибіру. Мало ночей протягом двох з половиною років ви спали спокійно, бо ж звичайно вивозили людей ночами. І це ж не тільки Запорожже, не тільки Дермань... Це ціла Україна, весь “союз” республік. Весь народ, група народів. Всі вічні голо-

***«У Дермані 16 серпня 1941.
Улас Самчук і Степан Скрипник».***

***«Монастирський ставок
у Дермані на Волині
(якого тепер вже немає).
Фото 1941 р.»***

дні, недороди, посухи, зриви, саботажі, не виконані плани, кари, тюрми, заслання на білі ведмеді. Мені соромно. Перед цілим світом соромно. Перед історією. Перед розумом. Чому ми найкращих наших людей знеславили, чому покарали, вигнали? За їх розум, за їх добрі починання, за їх труд. Чому віддали життя в руки ледарів, бідних духом, хворих і немічних? Яким треба було допомогти, але яким не можна було віддавати в руки правління, владу. Інакше бо все пропаде, згине. І все впало. Життя тяжко поранене... Воно, як бачите, при смерті...”

“Я недавно з нашої столиці, з святого і дуже древнього Києва. До речі, випадало б про цю перлину над Дніпром сказати чимало або й дуже багато. Та ... сьогодні, в цей урочистий час нашої зустрічі обмежуся короткими враженнями. Моє дотеперішнє життя не було зв’язане з якимось одним місцем чи містом, довелося відвідати кілька європейських столиць, пройти ними чи проїхати вздовж і впоперек і, як письменникові, прискіпливо приглянутися до кожної особливості в них, сприйняти місця, пам’ятки, що ними гордяться нібито найвеличніше в державі місто, тобто столиця. Проте за положенням, за природною красою, за враженнями в цілому чогось особливішого, ніж Київ, я ще не бачив, ще не зустрічав. І ще тут треба сказати чи підкреслити, що це говорить не Улас Самчук – українець про свою, про українську святиню. Ні, це чи подібне скаже кожна людина з гарячим, живим серцем, чула на красу, дбайливо чи вишукано простелену самою Божеською природою... Дивитись тільки треба на Київ з кількох місць не найближчого Лівобережжя. Щоб Київ з своїми пагорбами... І перед ним Дніпро крутоберегий... З високими церквами, монастирями. І хоч чи не хоч, тільки з-під серця озветься великий і величний Тарас: “Так ... Дніпро крутоберегий. І надія, брате. Не дасте мені Бога О смерті благати”. Знав Андрій Первозваний, де спинитися, відчув Божеську святість

води і землі, високого неба і працьовитих людей, знав, де благословити святим хрестом колиску—зародок нашої майбутньої столиці і місце Божої благодаті. У давніші спокійні часи йшли аж з західних меж України, аж з Карпат і сонячного Закарпаття паломники на прощу до святинь Києва. Дасть Бог, і ми підемо з подячними молитвами поклонитися в рідну нашу столицю.

А тепер пару слів про Рівне. Сьогодні наше Рівне дуже подібне на тимчасову столицю, стільки в ньому і німецького війська, і різних установ адміністративного характеру. Заворушились і ми. Особливо це помітно стало, коли бурмістром призначено Івана Сав'юка – викладача хімії недавньої української гімназії. Разом з тим в місті створено військовий табір воєнних полонених. З легкої руки української адміністрації міста наші села організували збір продуктів полоненим і тепер в установленій черзі довозять ці продукти в кухні полоненим. Бурмістр пояснив військовому комендантові міста, що село наше завжди має надлишки, не використовувані в своїх господарствах (картоплю, муку, деякі жири, городину і особливо багато яблук, груш, деяких ягід тощо), тому збір харчових продуктів аж ніяк не впливає на економіку села, не збіднює його і підтримує моральний стан полонених; їх навіть доцільно використовувати в господарствах Німеччини, на деяких фабриках і заводах, усе це в масштабах держави позитивно впливає на нашу перемогу. В дечому військовий адміністратор погодився з представником місцевої адміністрації, про дещо ж запитає ще берлінську верхівку. Вже тепер між полоненими збирають відомості про тих совіцьких полонених, що їх змобілізували в ряди совіцької армії з новоприєднаних земель у 1939 р., а вони попали в полон і тепер їх звільняють з концтаборів. Відпускають з полону і тих, кого можна використати як спеціалістів в шкільництві на курсах тощо. Проте

ці якісніші пробіски незабаром затягнулись хмарами. Про все це писала наша газета “Волинь” і надалі писатиме, хіба що наспіють, не дай Боже, протилежні вказівки від нового “визволителя”, про що вже й просочуються понурі чутки. Не так давно наше посольство з Степаном Скрипником не найрадіше приймали були в самому Берліні.

Як би воно усе це не було, якими б новинами не обдаровували тепер усіх нас, ми знаймо своє – тримаймося єдності, гурту, читаймо свою газету, яка вона не є, вчімося читати не тільки рядок за рядком, а й те, що повинно чи й може бути між тими рядками. Все-таки до нас, до наших редакцій значно скоріше достукається якась новина з центру – добра вона чи недобра. Не вірте створеним нашвидкуруч вістям – які б вони не були. Бійтесь незнайомих зайд, підсланих до нас з провокативною метою, бо вони завжди приходять до нас не з добром, а з лукавством, сіючи підступні нісенітниці. Недаремно кажуть у народі: “Борони нас, Боже, від солодких приятелів, а з ворогами ми вже якось самі дамо собі раду”.

Перша зустріч дорогого письменника з селом закінчувалась, або краще сказати переривалась. Не сказав Самчук, як потім стало відомо, й половини того, що було в нього на мислі, не могли висловити і його односельчани своїх продуманих та передуманих питань, що їх, записаних коротенько на листочках, зібрав від людей Іван Сакал і передав в передній ряд, де сиділи поруч з Самчуком і вчителі, і гості з Мізоча, Верхово й Бударжа.

На сцену вийшов молодий, нервово неспокійний гімназійний хор. Не часто ще бувалий між лаштунками сцени, непризвичаєний до виступів перед великою публікою... А тут же, в першому ряду така визначна, велика людина зі світу, письменник, чий твори береш ти ще тремтливими руками. Не так-то легко опанувати неспокоєм, не так-то легко вгамувати

неслухняне серце... Одно тільки заспокоює дівочі ряди хористів – вишукано змальовані заплоччю сорочки, зіграні кольорами рясні коралі, картаті спідниці, допасовані до високого стану збісеровані узорами керсетки. І дуже–дуже вже скромні віночки. За двома дівочими рядами хлопці в вишиванках, з добрими голосовими силами–басами, рівними, густими. Усе молоді, а такі густі, витримані. Перед хор виходить милий Мелетій Сидорчук. Дивно зрівноважений конферансьє. Ну геть, як на вулиці, в гурті ровесників, сусідів... Ні кришечки не боїться... То чого ж і нам боятись? “Наш хор дуже молодий, але, як кажуть, ранній. Ранній, бо вирослий в розспіваному селі, на голосних вулицях, в злагоджених гуртах. Якщо сьогодні непомірно схвилюваний, то тільки тому, що вперше виступає перед таким дорогим, вперше баченим, рідним, відомим і славним у світі, великим гостем...” Хор озвався дружніми оплесками, оплески підхоплює зал... Улас встає, клонитися хорові, суцільному гуртові людей, змахує з очей сльози... У залі мент живої тиші... Гість сідає. Мелеть продовжує: “Першою, привітально–шанобливою нашою піснею, вперше виконуваною хором, буде...” На місці Мелетя стає в тій секунді Олексій – і наспівно–розповідною хвилею пливе “Ой у лузі червона калина похилилася. Чогось наша славна Україна зажурилася... – І тут же враз молодечі, бадьорі голоси зчиняють бій – сопрано–альтовий, тенорово–басовий, живий, захоплюючий... – А ми тую червону калину підіймемо! А ми нашу славну Україну – гей, гей розвеселимо!” Зала вибухає окликами, неартикульованими голосами, оплесками. Переривається та вибуховість наступною заспокійливою частиною пісні, а приспів знов збурює, розтурбовує напружену тишу, хоч уже з меншою силою. І так творилось до кінця пісні. Викликали в зал Мелетія і вимогли, щоб хор вкінці ще повторив „Червону калину”, а батьки, сестри та брати запам’ятали слова й „на

голос” ту диво-пісню і понесли її дітям, що лишились дома. Наступною була „Засяло сонце золоте, народ збудивсь зі сну...” До „Канту про Почаївську Божу Матір” попросили на сцену Панаса Кравчука(Міника). Олексій до хору:”Будьте дуже уважні, але разом з цим уважно вслухайтесь, що може зробити з піснею рідкісної краси соліст-бас. ”І хор творить морморандну основу, а соліст м’яко, шовково малює літнє надвечір’я над величавою святинею народу: „Ой зійшла зоря вечерова, над Почаєвом стала... Виступало турецьке військо... Як та чорна хмара...” І хору не впізнати: з солістом малює грізну битву, що в ній допомагають чудодійні Божественні сили... Кінчили, а зала мовчить. Олексій: „Дорогий пане Панасе! Від імені хору прийміть нашу сердечну подяку!” Хор оплесками дякує за сольну допомогу, долучається зала. Соліст в обіймах диригента... Тривала пауза. Мелетій розкриває зміст і присвяту твору на честь трагічного отамана Симона Петлюри: „Покинь, мій синочку, ридати, хай сліз твоїх ворог не п’є. Почуєм ми рідні гармати, угледим ми військо свос.” Конферансьє: „Ць звертання до Головного отамана військ УНР повинні дерманці сприйняти з особливою спокутою, бо це ж вони у Великий піст(на свято 40 святих), підбурені більшовицькими зайдами, вийшли під Здолбунів бити Петлюру...Сьогодні почуєте гарну пісню про Отамана, а про виступ на його війська прочитаєте вже дома в трилогії „Волинь” талановитого нашого гостя, бо ж про це сьогодні соромно усім нам розповідати та й слухати. Одночасно збагнете, як література єднається з самим життям. У репертуарі хору низка стрілецьких пісень, що не так давно зродились в офірній Галичині. Недовго ми раділи народженням Закарпатської України. Вороги втопили її в крові наших батьків і братів. Але наша пісня – це наша історія, наше минуле. Про Закарпатську Україну створено літописи, перекази, пісні. Одну з них усі ми чули, усі знаємо і на закінчення нашого концерту на честь великого письменника нашого на-

роду Уласа Самчука заспіваємо і закінчимо цей пам'ятний вечір". Лине бадьора мелодія зі сцени, з переповненої зали, з людного подвір'я: "В Закарпатті радість стала – Україна там повстала, та гей!"

II. НА СВЯТ-ВЕЧІР

Після піврічної навальної праці у видавництві Улас Самчук знову приїхав до села. Відвідав рідню, друзів, знайомих. Забіг у школу. В гурті з учителями раду радили про все, що могло мати і мало зв'язок зі школою: насамперед книжки. "З чого діти будуть вчитись? Нового нічого нема, ще не надрукували, хоч ві Львові не вгаває праця ні вдень, ні вночі. А поки що, тимчасом, треба вибірково користуватись тим, що є, де ідейні марксистські настанови не на першому місці. Ну, наприклад, математично – природничі науки, старі, давні читанки, букварі, деякі твори художньої літератури з хат-читалень чи з просвітянських хат, з сьогоднішніх журнальчиків, що виходять при "Волині". А там, трохи пізніше, рятуватимуть Волинь галицькі видавництва; і в першу чергу букварі та читаночки, бо це ж найменшим, найбільш безпорадним. Треба творити невеличкі гуртки (по два, по три учні), можна скоротити тривалість уроків (може, не всіх), а за зекономлений час, тут, у школі, вивчити якусь букву, склад чи й слово. Тут безмежне поле для новин творчості в незліченній кількості. Війна ж!"

Сьогодні на довгий зимовий святий вечір письменник запрошений в гостину на Запилля до інженера-землеміра Івана Мартинюка. Будуть тут учителі зі школи і нововідкритої гімназії, буде брат-лікар, хтось з духовенства, буде з ким відвести душ. Посідали – хто з ким хотів. Улас – близько до учителів гімназії. "Та якщо дивитися правді в очі, якщо бути найближче до життя-сьогодні, в цей час, то, мабуть, з наших гостей в найвідповідальніших умовах найшлися педагоги

гімназії. Нові обставини, злам суспільно-економічних укладів, нові політичні перетворення, докорінні їх зміни. І якщо зайдуть не такі-то вже складні зміни в математичних науках, то в літературі треба повертати голоблі на сто вісімдесят градусів назад. Тут же літературні напрямки, школи, об'єднання, і всі вони не в закінченому стані чи вигляді, а в процесі змін, в якомусь удосконалюванні. Часто біле треба подавати за чорне, щасливе чи прийнятне за вороже чи трагічне. Як тут бути з класиками літератури, а як з творами радянських письменників чи й навіть з одним письменником, ну Тичиною, наприклад, з його “Золотим гомоном” і творами 30-х років... Треба ж встановлювати хоч які-будь норми. Це ж наука. Учні не можуть бачити перед собою безпорадного чи не твердого в знаннях учителя... Ідейні настанови марксизму, наукового соціалізму треба випалювати докорінно, якби вони тільки горіли, не лишаючи після себе ніякого сліду...” Україніст гімназії Плюта, як видно, Самчукових творів “не пробував на зуб”, не твердо знав, кого саме має перед собою... “Так, філологам і філософам узагалі доведеться багато попрацювати, щоб очистити ясні, сонячні ідеї Маркса-Енгельса від деяких кривоґолків сучасних псевдоучених як капіталістичного, так і соціалістичного спрямування. За пару десятків літ після Жовтня не все пішло шляхом, твердо й пророчно накресленим Леніним...” – “Про ідейні, філософські спрямування не місце і не час говорити, тому використаємо іншу, більш відповідну нагоду, а затримаймось на матеріальній культурі, ближчій до життя і конкретнішій, очевиднішій для розуміння. Вам не 10-12 літ, що ви на пам'ятаєте 33-го року, що не бачили штучно створеного всенародного голоду на найурожайнішій в світі українській землі, пшеницю з якої вивозили в шовкових мішках до Франції як доказ, що глухі поголоски про голод, знищення народу України – це тільки видумка ворогів кому-

нізму. Вас у 33-му в школі вчили не грамоти, а гнали як отару овечок на куркульське подвір'я, щоб учні допомагали глумитися з людей, з своїх батьків, нібито куркулів, в яких знаходили і забирали останні пригорщі зерна. Невже ви тоді свято вірили в комунізм, бачачи на власні очі цю страшну наругу людей над людьми, це пекельне катування народу? Невже ви, як учитель, не читали дітям, як треба любити нову владу і навіть доносити їй на своїх рідних батьків, які десь там під землею закопали горщик жита чи ячменю, щоб сьогодні зварити хоч по ложечці на душу якоїсь юшки. Невже ви десь у Радянському Союзі стрічали Оксану з „Червоної хустини” А.Головка, оту з першої редакції 1924 р.? Мабуть, не стрічали, бо комуністичний синаєдріон з якимсь архивідажним Мошком авторитетно ствердив, що в нашому отечестві такого поки що не було. А ви ще й сьогодні правите єпископську літургію за ясні, сонячні ідеї марксизму-ленінізму. Ви за 25 років найпередовішої в світі науки і техніки не навчились зробити гребінчика, яким можна було б розчесатись-зачесатись, бо він в голову не лізе. На війну з Польщею, на завоювання її ви послали військові обози з колгоспних коней, запряжених у портяні, мотузяні шлєї, бо ж в державі раменю нема. Це ваші інженери колективно створили триколіорові олівці (червоно-жовто-зелені), що то мали б здивувати світ шкільним приладдям, але його висміяли на Заході, бо ж такого олівця не можна й застругати так, щоб він писав. Солдат купив у Здолбунові кілограм дріжджів і, вийшовши з крамниці, тут же почав їсти „вот етоє”, не знаючи як його назвати. В Дубні в медучилищі після великої перерви продзвонив дзвінок на наступний урок. В бібліотеку прохилиються двері, де працює над книжковими фондами дуже солідна Галина Василівна, і в дверях з'являється директор медучилища. Довірливо зупиняється біля бібліотекарки. „Я к вам, Галина Васильевна, не по делу. Вот так, между

прочім, як между нами – жінцінами... Мой муж – он воєнний – вісра возвратілся со Львова(бил там в командировке) і привез мнє подарок... – Зиркнула на двері, піднялась і...демонструє подарок – шовкові труси тілесного кольору. – Знаєте, у нас такого не водітся. – Провела рукою по дебелиму стегні і опустила спідницю”. Людоньки, до чого ми дожились у половині двадцятого століття! „Завоювавши” Польщу, військові розкидали перед селянами коробочки сірників (мовляв – дивіться, які ми багаті! Это в нас по копейке... і у вас так будет...) В магазини вибросілі іржаву тюльку і пузирі одеколону, що весь, як і туалетне мило, пахнув тільки м’ятою. Було що купувати нашим людям...

Пробачте мені, дорогі гості. Йдучи сюди, мені й не снилось займатися такими новинами. Кортіло ще хоч дещо сказати про церкву, але про це може сказати не так трагічно, як я не зробив би, наш шановний представник духовенства, що є з нами. Але... хай краще благословить молитвою нашу милу гостину...” І гості сіли за стіл. Видно, що всі цього чекали, і вже розмова й натяком не верталась до Уласових переживань в розповіді про нове „визволення” й нового „визволителя”.

Як приказують у нашому народі – дай, Боже, по смутковій радість, то тут сьогодні по святковій вечері змінився поважний, серйозний настрій невимушеною, легкою розмовою. З нами ж довгожданий, несподівано прибулий, великої слави письменник. То ми про книжки, про поширені в світі і в нашому дивному селі його твори, про сподівану його працю над новими, найсучаснішими. Могла б сьогодні, якби ще жила і його, Уласова, мати спитати, сказати йому, як говорила була маги Тобілевича: „І де ти такий, сину, взявся!” Але матері письменника, спрацьованої, вічно заклопотаної Насті (Настасії з роду Руда-Мартинюк) уже не було між живими, і сьогодні, у цей м’який, теплий, відлежаний, дуже вже пізній святый вечір

до Уласа пристав Йосип Кухар. „А хотілося б, і то часом дуже!,
попасти до вас, пане Уласе, хоч на сторіночку-дві, щоб добрі
дерманці й мене знаходили у великій літературі, згадували
легким словом-спомином учителя, що так міцно прижився до
наших людей, до нашого села... Ну хоч на сторінку, одну-дру-
гу... Я про більше не прошу...” В голосі так багато тепла, пере-
конливої, щирої приязні, такої лагідності, як сьогоднішній
вечір, що письменник перестав сумніватись у щирості просьби
і став доказувати, що автор не може ніяк викроїти десь там у
середині твору сторінки для якого-будь свого персонажа, щось
там про нього один раз сказати й більше ніде його не згадува-
ти. Так ніколи й ніхто не робить. Увівши у перших сторінках
повісті, роману чи якоїсь поеми людину, автор проводить її
вже цілим твором, не маючи права її згубити. Якщо можна
припустити, що Кухар трошки під хмелем піджартовував-про-
сив про оту сторінку-дві для себе в якомусь творі, то вже нія-
ких жартів не було чути в серйозних поясненнях Самчука. А
що ж інше можна було творити, як не жартувати, гарно пого-
стивши в друзів?

ЗНАЮ З ДИТИНСТВА

Про Уласа Самчука дещо знаю з дитинства. Він – двоюрідний брат моєї мами. З його молодшими двоюрідними братами, Миколою і Василем, я разом ріс, бігав нашими чудовими запорізькими балками, садами, пасли разом корів, коней, хочили купатися до монастирського ставка, про якого він згадає в своїх творах „Марія” і „Волинь”.

Інколи довгими зимовими вечорами мама і тато розповідали про нього. Завжди згадували про нього дуже тепло. В той рік, коли я народився, дядько Влас, як нас (мене і сестру) привчили його називати, нелегально перейшов польсько-чехословацький кордон і там залишився. Отже особисто ми з сестрою його не знали, бачили лише на маленькій фотографії з періоду, коли він вчився у Дермані. Знаю, що наш тато переписувався з ним. Запам'ятався цікавий епізод з листа дядька Власа. В одному з листів він писав – коли перейшов в Чехословаччину, то ніби попав в інший світ. Там звичайний сезонний робітник заробляє більше і живе краще, ніж у Польщі інженер (наш Дермань до 1936 року був під польською окупацією). Як виявилось, дядько Влас був неспокійна душа. Він з Чехословаччини перейшов кордон у Німеччину*. У Німеччині, як він зазначував у своїх листах, рівень життя був ще вищий, ніж у Чехословаччині. Я сам прочитав ці листи напередодні війни. А тоді тільки прислухався до розмов старших сусідів, що приходили розпитати нашого тата, про що пише Влас.

В 1936 році в село потрапила перша книжка Уласа Самчука „Марія”. В ній розповідається про трагічні події в Східній

* Автор помиляється. В дійсності все було навпаки: Улас Самчук спочатку опинився в Німеччині, і лише згодом в 1929 р. дістався до Праги

Україні – страшний голодомор 1932-33 років. Прототипами дійових осіб роману є наші сусіди: Корній, Мотря (в книзі Марія), Парфен (в книзі Гнат) і ін. Цю першу книжку майбутнього знаменитого письменника читали всі з захопленням. Де ж таке... – написано про наш старовинний Дермань, про наше рідне Запоріжжя (так називається вулиця, на якій народився дядько Влас) і його працьовитих людей.

Голодомору такого, як описано в „Марії”, в нас не було. Пам’ятаю, як весною 1933 року в нашому селі збирали зерно для голодуючих братів за Горинню. Але, коли повезли в Остріг, щоб передати потерпілим, советські прикордонники не прийняли, ще й насміялись з дядьків – „Ето вимисел вашей буржуазной Польщі, нікакого голода у нас нет”. Що це не так, знаю з такого епізоду. В 1933 році я ходив у перший клас. Якось ранком мама посадила мене снідати, і я почав перебирати – і те не так, і того не хочу. Аж заходить до хати жебрак (тоді це було поширено в наших краях, щодня заходило кілька чоловік просити хліба). Тато цього захожого запросив до столу поснідати. Той з охотою погодився. Але, коли побачив, що я трохи каверзую, заплакав гіркими сльозами. Виявилося, що він сам з Житомирщини, в нього було п’ятеро дітей, троє з них і жінка померли з голоду. Йому вдалося з двома дітьми перейти границю на територію, окуповану Польщею. Пізніше вони жили в нашому селі, з одним з його синів я ходив до школи.

Наближались передвоєнні роки. Останнього листа від дядька Власа тато отримав на початку 1939 року. Потім з газет довідалися про його перебування в Закарпатській Україні. Як відомо, першого вересня 1939 року Німеччина напала на Польщу, а сімнадцятого вересня доблесна Червона Армія подала братню руку своїм братам з Західної України.

Два довгих роки ми нічого не знали про дядька Власа. Його „Марію” тато заховав так, що ледве нашли в 1941 році. „Волинь” – усі три книги – мені все-таки вдалося прочитати вес-

**«Дермань, «Запорожжя».
Дядько Парфен, Василь Самчук (двоюрідний брат) і
Василь Трифонюк (швагер). 1942.»**

**«Старовинна шопа
на Запоріжжі,
якої ми колись боялися,
бо там «лякало».
1942 р.»**

ною 41 року. Читав її так, що навіть батьки не здогадувались. Рядом наготові лежали „Народжені бурєю” і „Як гартувалась сталь” нашого земляка „патріота” Миколи Островського. Це було необачно, адже в першу чергу потерпіли б батьки. Але що поробиш – охота гірше неволі.

І ось настав червень 1941 року. Рік трагедії і рік сподівань. Через п'ять днів після початку кривавої бойні в село зайшло німецьке військо. Його вигляд ні в яке порівняння з „доблесною” Червоною Армією не входив. Село ожило духом. Молодь збиралася в клубі, біля школи – співали не знаних до цього часу пісень, слухали розповіді старших про нашу трагічну історію і плекали надію на краще майбутнє.

Одного суботнього вечора, наприкінці липня, як звичайно, я зі своїми товаришами пішов до школи. Там ми гарно провели вечір і повернулися додому, коли вже добре стемніло. Приходжу у двір і відчуваю щось незвичайне. В кімнаті горить ясне світло, на кухні також, чого тоді собі не дозволяли, бо керосин був у дефіциті. Заходжу у кухню і чую, що тато з кимось розмовляє в кімнаті. Про що говорили, не розібрав. Мені здалося, що це голос ветеринарного лікаря, який інколи заходив до нас. Аж заходить у кухню мама і каже, що приїхав дядько Влас. Вона мене провела в кімнату і там ми познайомились. Хоч мама мене назвала Олександром, але він чомусь промовив: „Так ось який він, ваш Тарас”. Я не вмію швидко знайомитись, але з дядьком швидко розговорився і почував себе досить вільно. Мені було приємно, що він, відомий письменник, говорить зі мною, п'ятнадцятилітнім юнаком, як з рівним. Вечором у нас зібралися сусіди, ровесники дядька і старші, з якими він довго розмовляв. Сусідів, як і всіх, цікавило, що воно буде... Чіткої відповіді дядько Влас не дав, хоч, як завжди, був оптимістом.

На другий день була неділя. За старим звичаєм після сніданку всі пішли до церкви. Тут дядько потрапив у коло своїх друзів

по николі, по роботі в культурницьких гуртках тощо. Ще в церкві йшла служба, а його просто повели до шкільного клубу, де він виступив з короткою вітальною промовою. Того дня в Дермані хоронили жертву НКВДівського терору – Кир'янчука Василя, що, тікаючи з дубнівської тюрми, був застрілений біля села Молодаво. На траурну церемонію зібралося понад десять тисяч людей з Дерманя і навколишніх сіл. На траурному мітингу виступили Улас Самчук і Степан Скрипник – покійний патріарх Української Автокефальної Православної Церкви. Через два дні дядько Влас заїхав на півгодини на Запоріжжя. Після того він ще декілька разів приїжджав у Дермань, і кожного разу хоч на часинку заходив до нас. Глибокої осені він здійснив поїздку в Київ і, будучи в нас на Радвяні свята, багато розказував про свої враження від побаченого і почутого. Особливо обурився, коли почув біля пам'ятника Тарасові Шевченкові – ето какой-то український пісачень (про це він чудово пише в своїх спогадах „На білому коні” і „На коні вороному”). Того ж року Улас Самчук їздив кілька разів у село Тилявка (на Кременеччині), де пройшли його юнацькі роки і де жили його брати Василь, Федот та сестра Василина, а також у Кременець, звідки пішов він у широкий світ.

Осіnnю 41 року Улас Самчук очолив редакцію газети „Волонь”, що виходила в Рівному.

Мені доводилося бути в нього на квартирі в Рівному. Жив він дуже скромно. Як і раніше, був до мене дуже уважний.

На протязі 1942 року він багато разів бував в Дермані і його околицях. Характерно, що навіть з зовсім незнайомими людьми, простими селянами, він швидко знаходив тему для розмови. На початку 43 року він пробув у Дермані біля тижня (від старого Нового року до Водохрещ). Той раз він приїжджав зі своєю дружиною Ганею.

Наближалися тривожні часи. Серед населення поширю-

валися чутки, що то в одному, то в іншому місці зустрічаються озброєні люди. Вдень їх не видно, а вечорами можна зустріти в кожному селі. Виявляється, це були перші загони майбутньої славної Української Повстанської Армії. У березні ці загони поповнились групами української поліції, що до того часу підпорядковувалась німецькій окупаційній владі.

Шістнадцятого квітня 43 року сталося нещастя. Німці з мадярами окружили частину нашого села і трапилося так, що один з повстанців по необачності залишив десяток патронів в хаті, де вони квартирували. Мадяри їх знайшли і спалили хату. Від неї загорілося ще кілька хат на нашому Запоріжжі. Того ж дня загинув двоюрідний брат Уласа Самчука Рудий Андрій. На великодні свята дядько Влас приїжджав у Дермань. Побував на могилі брата, оглянув пожарище і тільки сказав: це лише початок. Так воно і сталося. Тридцятого травня того ж року велике угруповання німців оточило наше село і навколишній ліс. Коли спробували проникнути в ліс, їх зустріла дружним кулементним вогнем сотна УПА. В ліс вони не пройшли, але відігрались на селянах. Тоді було спалено близько 400 хат, розстріляно близько 100 жителів села – в основному жінок, старих і дітей. Характерно, що в телепередачі „Спадщина” 20.08.1991 р. не прозвучало й слова з уст наших краєзнавців про трагедію села, зате, з яким пафосом розповідали про смерть героя-комсомольця Миколи Максися, який ніби загинув від рук націоналістів. Виявляється, Максись зовсім не був комсомольцем і загинув не від рук повстанців, а від рук провокаторів з НКВД. Через кілька тижнів після цих трагічних для Дерманя подій Улас Самчук приїжджав у село. Він оглянув місце страти мирних жителів села, пожарища великої частини Дерманя, що називається Залужжя, побував на цвинтарі. Для нього це не новина, адже він пережив трагічний кінець Закарпатської України, де скаженіючі окупанти проливали кров українського народу тільки за те, що посмів зая-

жити про себе, що хоче Волі. Окупанти міняються, а методи нищення поневолених народів залишаються.

Останній раз я бачив дядька Власа в листопаді 43 року. Я в той час вважав себе вже дорослим. Вечорами зі сходу вже було чути артилерійську канонаду. В січні 44 року дядько Влас виїхав на Захід. Мене ж потім доля закинула далеко на Схід.

Коли в 1955 році я повернувся з „відрядження”, то дізнався, що Улас Самчук проживає за океаном. Так і не довелося йому повернутись на рідну землю, за яку він пройшов „Рим і Крим і мідні труби”.

ІЗ МИНУЛИХ ЛІТ

Улас Самчук ріс допитливою дитиною. Будучи учнем, він гостро сприймав революційні події у рідному Дермані. Саме під їхнім впливом формувався світогляд майбутнього письменника.

В 1917-1918 рр. в Дермані петербурзький авантюрист Комаров при допомозі обдурених селян створив Дерманську совітську республіку. Це про неї та про її керівників дерманський самоучка – поет Антін Борис* писав:

*Було колись в Дермані
Біжучого століття
Штабовці рухо – п'яні
Творили лихоліття.....
.....
Ось Комаров, як лідер,
Рибак – організатор,
Швидун – як пропагатор,
І секретар нач. штабу
Рябий від віспи Каменяки
Здирав кожушка з баби
Червоний цей чортяка...*

Автор цього спомину, також уродженець села Дермань, довідався про свого земляка, як письменника, в 1936 році. Тоді, в роках 1936-1937, молодь багато говорила про талант письменника.

* Антін Борис народився 1909 р. в с.Дермань Другий – на Залужжі. Погано самоучка мав велику національно-патріотичну свідомість. Мав свою бібліотеку, яка складалася із 40-50 книжок. Тасмю давав ці книги знайомим читати. В нього була Самчукова трилогія "Волинь", "Кобзар", твори Франка. "Холодний Яр" Ю.Горліса, збірка творів Андрія Чайковського на козацькі теми, книжечки про героїв Базару, про часи Хмельниччини тощо.

євника Уласа Самчука. Хтось з м.Львова привіз кілька книг “Волинь”. Одну придбав Антін Борис, він таємно давав читати її своїм близьким і знайомим. Я прочитав “Волинь” у 1937р. мені тоді було тринадцять років. Пам’ятаю, було літо, тишино, десь у бур’яні, не читав, а переживав з маленьким Володю. Так і понині бачу ту невелику річку, млин, дядьків-визників, що мололи зерно, червоних авантюристів революционерів, обдурених селян. Було, позбираються дядьки й розповідають, як вони, будучи обдурені Комаровим, близько триохсот чоловік – жителів сіл Дермань, Борщівка, Буша – озброєні гвинтівками, старалися перекрити відступ петлюрівців на ст. Здолбунів. Вони навіть полонили кількох вояків і привезли в Дермань. Судили їх у школі революційним трибуналом, а судді були горе-штабісти Дерманської совітської республіки.

Улас Самчук у своїй трилогії “Волинь” згадує, що під тиском громадськості їх відпустили. Але дядьки розповідали, що коли ревкому Плісак їх поскидав з третього поверху монастирської дзвіниці. За ще іншими відомостями – їх постріляли на східній частині кладовища, там і захоронили.

Книга “Волинь” викликала великий відгос. Багато молодих не мало змоги її прочитати, то передавали зміст один одному усно. Твори Уласа Самчука, як і інші українські патріотичні книги, були фактично заборонені. Читати їх треба було так, щоб не приловили поліцаї, або не вистежили польські коноунцики.

Трагічні події в Дермані почалися влітку 1939 року: масові арешти патріотично налаштованих селян, особливо молодих. Багатьох їх запроторювали у сумнозвісну Березу Карпатську.

11 серпня 1939 р. в Дермані на Залужжі сталося збройне повстання проти польської влади. П’ятьох повстанців було вбито, двох утікало за кордон у Радянський Союз. Польська

поліція проводить обшук квартир, реквізовує українську національну літературу. А 17-го вересня 1939 р. на Західну Україну прийшли червоні “визволителі”. Почалося нове “визволення” – одних у тюрми, інших виселяли в Сибір, Казахстан, а решту – у колгосп.

В 1941 році на свою рідну Волинь повернувся Улас Самчук. Мені випало тричі відіти його з близької відстані.

В липні 1941р. в с.Дермань відбулися похорони двох дерманців, розстріляних енкаведистами в Дубенській тюрмі. Зібралось багато люду. На похорон прибули Улас Самчук, Степан Скрипник (майбутній патріарх Мстислав) і дерманський лікар Ф.Мартинюк (Улас Самчук був добре знайомий з Мартинюком, адже вони народилися на одному хуторі – на Запоріжжі. Мартинюк Ф. вчився у Варшавському університеті, два роки студіював у Швейцарії. Отож Улас Самчук неодноразово приїжджав то до Ф.Мартинюка, то до родичів на Запоріжжя).

Велика скорбота. Викопана яма, стоять дві труни, священник Кульчинський править панахиду по “безневинно убієнних”. Людей багато, вони схилили голови. Коло могили стоять У.Самчук, С.Скрипник, Ф.Мартинюк. Після прощальної промови о.Кульчинського ми ждали, що слово прощання скаже Улас Самчук, але став говорити Степан Скрипник. Промова була болючою, глибоко патріотичною. Так могла говорити людина, яка сама пережила багато горя, пройшла поневіряння, але не здалася недолі.

Улас Самчук ще кілька разів автомашиною приїжджав у с.Дермань. Згадую, як одного недільного дня під`їхала автомашина, зупинилася на майдані коло монастиря. Самчук вийшов з машини, довго говорив з людьми. Знову іншого разу він попав у пригоду: пройшов добрячий дощ, машина закопалася в болото й довелося просити у молодих хлопців допомоги, щоб виїхати на твердішу дорогу.

«У Дермані на Зелені свята 1942 року.»

***«Наш «лішник» на дорозі від Семена Андрущука
до Гуців на Запоріжжі в Дермані.
Фото Івана Шеккера, 1942 р.»***

Моя дружина Валентина Андріянівна згадує, як одного разу Улас Самчук, проїжджаючи біля їхньої хати, зупинився і попросив її покликати на подвір'я батька. Вони з батьком були однолітками, разом вчилися в школі. Розмовляли хвилин 15-20. Улас сказав, що вони, мабуть, більше не побачаться, бо він від'їжджає на Захід. Попрощалися, і він поїхав на своє Запоріжжя. Про що ще була розмова – дружина не знає, бо тоді була ще малою, щоб перепитувати, а батько невдовзі помер.

Улас Самчук був редактором в м. Рівному газети “Волинь”. Щонеділі хлопці їздили велосипедами в Рівне й привозили свіжі часописи. Віддаль з Дерманя до Рівного більше 35 км. Дерманські селяни, особливо молодь, перечитували часопис “Волинь” від першої до останньої сторінки. Прочитавши, передавали іншим. Навіть був такий клич: “Прочитай і передай сусідові!”.

Будучи в Рівному, Улас Самчук часто зустрічався з молоддю с.Дермань. До речі, у редакції в нього працював дерманець Кучерук Антін, який був членом ОУН-УПА (псевдо “Давен”). Багатьом дерманцям Самчук давав поради, як влаштуватись на роботу, як відкрити власні магазини. При допомозі Самчука дерманці Адам Мацюк, Микола Ушинський, Микола Кравчук, Антін Борис на центральній вулиці Рівного (приблизно там, де тепер пам'ятник Несвицькій) мали бізнесовий магазин. Саме цей магазин і був місцем таємних зустрічей оунівців.

У близьких стосунках із Уласом Самчуком перебували дерманці Андрощук Петро, Калинович Ольга, Кисіль Андрій (на еміграції – Дольницький, відомий повстанський діяч, начальник розвідки штабу Військової Округи “Богун”), Кисільчук Євген – учасник формувань ОУН-УПА, Кульчинський Василь – член ОУН та інші. Про це мені не раз розповідав сам Петро Андрощук, коли ми з ним відбували ув'язнення в таборах на Півночі. Петро теж був досить відомим діячем національного

р... Коли ми повернулися з ув'язнення, то його заарештували вдруге і засудили до вищої міри покарання – смерті. Вирок було виконано в 1949 році.

Повторюю: багато дерманців мали тісні зв'язки з Уласом Старишником, з редакцією газети “Волинь”. Згодом багато з них стали відомими борцями за Волю України. Село Дермань на селіар Незалежності віддало 800 (вісімсот) найкращих синів і дочок.

м. Рівне.

*«У Дермані в родині Бухалів на Запоріжжі.
Водохрищі, 1943.»*

ПРО ВИДАТНОГО ЗЕМЛЯКА

В рідному селі Уласа Самчука діє музей, де зібрано багато цікавих матеріалів про знаменитого дерманця. Особливий інтерес у численних відвідувачів викликають спогади тих людей, хто особисто знав Уласа Самчука і пам'ятав його в Дермані в різні часи. Із записами цих спогадів може ознайомитися кожен відвідувач музею.

Так, житель Дерманя, одноліток і однокласник Уласа – учня чотирикласної вищепочаткової школи при Дерманській семінарії 1917-1920 років **Павло Костюк** згадував:

“...Середнього зросту, міцно складений, загорілий до чорноти, і завжди з якоюсь книжкою під рукою, дуже щирий до товаришів. Захоплювався поезією Тараса Шевченка, Лесі Українки, брав участь у різних шкільних концертах, святах. Ніколи не вискакував після дзвінка з класу, так як більшість учнів, а підходив до вчителя, щось його запитував про карту, картину, таблицю, що були показані на уроці. Любив історію, географію, але найбільше літературу. Дружив із Юрієм, сином викладача учительської семінарії Михайла Черкаського. Іноді Улас зникав на кілька днів (ходив до батьків у село Тилявку за 50 км.), повертався втомленим і часто бідкався, що його взуття “просить каші”, що він може в будь-який час залишитися босим. З далекої дороги приносив різні цікаві речі: то анархістську листівку з чорним прапором, то більшовицьку газету з портретом Троцького у чорній шкірянці, то наказ польської військової влади з погрозами розстрілів за непокору.

Іноді журився, бо довго не було звісток від старшого брата Василя, який воював в армії Симона Петлюри за вільну Україну.

Дуже любив Дермань, своє рідне Запоріжжя, гарно розповідав різні легенди і перекази про них...”

Як це перегукується зі словами Уласа Самчука в книзі спо-

...на білому коні”.”Для мене це місце мало виняткове значення, це був другий мій дім, звідсіль я виходив вищу початкову школу, тут пережив бурхливу дерманську революцію, тут зустрів своїх друзів, тут також почав перші кроки знайомства з великим світом. Поки що через книжки. Учительська семінарія, монастир, а також і наша школа мали великі бібліотеки, із ними я мав дуже близький по-стійний контакт...”

Показував Павло Костюк і місце за партою в класі, де сидів сам учень дерманської школи.

Антоніна Андрушук, уродженка Запоріжжя, дочка двоюрідної сестри Самчука Палажки, залишила спогади про зустрічі з письменником в 1941 -1943 роках. Особливо їй запам'ятовується перша зустріч в середині серпня 1941року, коли до неї Самчук прийшов у Дермань після вимушеної 14-річної еміграції. Ось фрагменти її спогадів:

Часи були воєнні,тож зодягнений був по тодішній моді: темно-синій піджак, світло-сіра сорочка, чорний метелик, сині канцелярські ручки з темною строчкою, галіфе темно-коричневого кольору і чоботи військового зразка. Через плече фотоапарат “Кіккер”.

Поводив себе просто, але впевнено, сердечно вітався з родичами та знайомими, жартував, розпитував про село, школу, діти. Потиск руки був міцний, але делікатний. Говорив чітко, гарною мовою, вживав прислів'я, іноді іноземні слова. Жартуючи, пробував підлаштуватися під дерманську говірку, але коли це не виходило, посміювався сам із себе.

Про свої мандрівки по світу, про свої книги розповідав докладно, не вихвалявся, але відчувалося, що оцінював себе гідно. На запитання про особисте життя відбувався жартами, переводив дуже тонко розмову на інші речі. Коли згадували його батьків, в очах з'являвся смуток, якась втома. Коли відповідав на запитання чоловіків про війну, політику, Європу – говорив по-справжньому, просто про дуже складні речі.

►
**«Таня і Улас Самчуки.
1943 р. Рівне.»**

**«Скрипник Степан і Віра Шеккер
в гостях у Самчуків.
1941, Рівне.»**

**«Таня Самчук.
Рівне, 1942.»**

**«Улас Самчук. Веранда
мого мешкання у Рівному,
ліві двері. 1942.»**

**«У Рівному, перед будинком, де ми жили.
Таня Самчук і Віра Шеккер. 1942, весна.»**

Коли ввечері сідали за стіл, сказав кілька тостів: за господарів, за Дермань, за жінок, які приготували знамениті дерманські страви та напої. Пив мало, але від компанії не відставав, тактовно відмовлявся, коли хтось із захмелілих чоловіків пробував налити йому чарку “повінця”.

За столом іноді перемовлявся з лікарем Федором Мартинюком (своїм давнім другом) на іноземних мовах – німецькій та французькій, особливо коли згадували молоді роки та навчання в Бреслау, Празі, Женеві.

В кінці вечері, коли сусіди та родичі, яких зібралася ціла кімната, затягнули пісню, підспівував. Мав баритона. Співав гарно, легко, особливо голосно, коли співали стрілецьких чи козацьких пісень. Бо ж Запоріжжя! Козацький дух! Протягом вечора виглядав своїм, домашнім, простим і доступним.

Зовсім по-іншому виявив себе другого дня, коли виступав перед 3-ма тисячами жителів Дерманя та навколишніх сіл, що зібралися на похорон кількох дерманців, що були вбиті енкаведистами в тюрмі міста Дубна при відступі радянських військ перед німцями.

Говорив різкими короткими фразами про біди України, як наслідок тривалої бездержавності і зональної відсталості, що ні Польща, ні Росія, і ніхто інший не виведе Україну на шлях поступу і волі, українцям треба надіятися на самих себе і важко працювати в усіх сторонах свого суспільного життя, вчитися в інших народів, що боролися чи борються зараз за свої права та інтереси.

Не спрощував своєї мови, виступав як людина, що звикла мати перед собою велику аудиторію. Іноді зупинявся на мить. Щоб підкреслити якусь свою фразу, щось важливе – посилював енергійним жестом руки. Увага була вражаюча. Величезний натовп ловив кожне слово. Особливо молодь, що стояла попереду. Висохли сльози, заблищали очі розумінням і надією. Молоді руки міцніше стисли древки жовто-блакитних пра-

портів.

До них промовляв Улас Самчук, який мав повне право вчинити так, як жити в цьому страшному світі 1941 року, бо за 14 років із сільського хлопця став письменником зраним в Європі війною, їхнім розумом і гордістю...”.

Ось такі щирі і правдиві слова про свого видатного земляка залишили його односельці-дерманці Павло Костюк та Антонина Андрущук. Ці розповіді додають характерні штрихи до портрета письменника.

*«Степан Скрипник та Улас Самчук.
Рівне, 1941.»*

►
*Візитна картка
Уласа Самчука*

УЛАС САМЧУК
ПИСЬМЕННИК

Рівне, Тополева 21.

ТІЄЇ ДАЛЕКОЇ ОСЕНІ

У нещодавній розмові з директором Рівненського професійного ліцею сфери побуту Ярославом Костянтиновичем Семенюком мене, як завідувача Літературним музеєм Уласа Самчука, зацікавила його розповідь про батька. Виявляється, в далекі сорокові роки минулого століття Костянтин Потапович Семенюк, батько пана Ярослава, очолював осередок „Прогресу” у Шпанові. І саме до нього одного разу завітав Улас Самчук.

Костянтин Потапович разом з дружиною Лідією Євдокимівною працювали вчителями у Шпанівській школі. У шкільному службовому приміщенні, де вони проживали, їхніми сусідами були також вчителі – вісімнадцятирічна Галина Андріївна Бордовська з матір'ю, завучем школи. Саме Галина Андріївна Кухар (Бордовська), яка і сьогодні ще проживає у Шпанові, розповіла мені про той вельми пам'ятний для неї приїзд Уласа Самчука до Костянтина Потаповича.

То був один із осінніх днів 1941 року. У вільний від уроків час Галина Андріївна з Костянтином Потаповичем удвох пили дрова – наближалися холоди, тож треба було застатися паливом. Коли це раптом до школи під'їжджає легковий автомобіль. Оскільки поява в селі такого автомобіля була тоді майже дивовижною, то різальники дров одразу ж звернули увагу на нього. А з автомобіля вийшов чоловік у сірому пальто та в капелюсі і направився до них.

– О, та це ж до нас завітав сам Улас Самчук! – здивовано мовив Семенюк.

І поспішив назустріч гостеві.

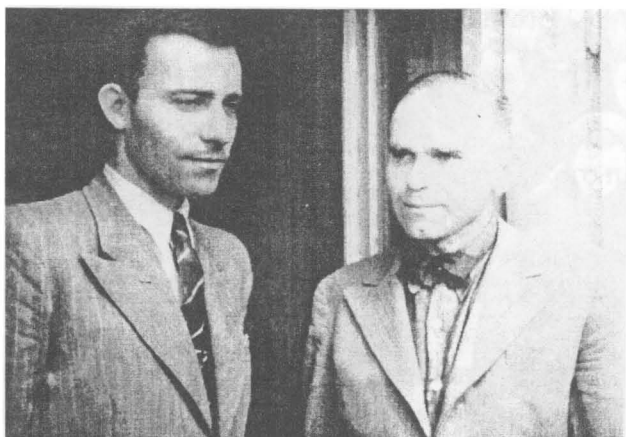
Самчук привітався із обома і жартома дорікнув Костянтину Потаповичу:

«У Городку 21 листопада 1941.»

***«Ст. Олексинець біля Рівного, весна 1942.
Група - Віра Шеккер, о. Іван Данилевич, Улас Самчук,
(?), Таня Самчук, (?), (?), Андрій Мисечко.»***

***Улас Самчук
із дубенським письменником Олексієм Сацюком.
1941 рік.***

***Улас Самчук виступає перед слухачами
сільськогосподарської школи у Басовому Куті.
1941 рік.***

І. Костю, такій гарній дівчині не личить різати дрова!

Він летів відсторонив Галину і сам взявся за ручку пилоти, починаючи Семенюкові:

Ану палягай!

Дрова чоловіки дорізували удвох.

Письменника Уласа Самчука молода вчителька знала по своїх сторінках – читала роман „Марія”, що його при советах батька в розкопували під дровами у прибудові до будинку, читала в його нумері газету „Волинь”, яку щоразу приносив до нього Костянтин Потапович. Тому здивовано зирила, як цей письменник чоловік вправно пиляє дрова разом з їхнім сусідом Семенюком, і... не наважувалася вставити своє слово у цю розмову.

Письменник тоді мав до Костянтина Потаповича і якусь особливу справу. Бо потім вони удвох довго про щось розмовляли в окремішій кімнаті. Пізніше Галина Андріївна здогадувалася, що то, мабуть, велася розмова про організацію публічної маніфестації в Городку з нагоди освячення пам'ятника герцогу розстріляним під Базаром у 1921 році. Адже коли Семенюк дружина Лідія Євдокимівна запропонувала гостеві допомогти, він, подякувавши, відмовився, посилаючись на свої численні невідкладні справи в Городку.

І ось, так само підготовка до тієї городоцької події й спонукала Уласа Самчука навідатися до свого знайомого Костянтина Семенюка – людини освіченої, авторитетної, знавця ряду українських мов, гарного просвітянського організатора. Бо непереконливе твердження цього читаємо і в книзі Уласа Самчука „Після ворону”, яка є у фондах нашого музею: „...В п'ятницю 14 листопада нас з Степаном Скрипником запрошено до Городка, недалеко Рівного, на публічну маніфестацію... Цього ранку випало багато снігу, з ночі вдарило міцним морозом, але на маніфестацію з'їхалось люда видимо-невидимо... А відомо ж кожному мислячому: щоб зібрати „люда ви-

димо-невидимо”, попередньо треба провести неабияку організаторську роботу, до якої, без сумніву, було залучено і керівника шпанівського осередку „Просвіти”.

Нелегкою була доля вчителя Костянтина Семенюка. Коли в 1942 році німці закрили школу, він продовжував удома навчати дітей української мови, літератури та історії. А після другого приходу радянських військ його за чиїмось доносом було заарештовано і ув’язнено в тій же тюрмі, де перед тим німці тримали в ув’язненні Уласа Самчука за публікацію у „Волині” статті „Так було – так буде”. Згодом Костянтин Семенюка відправили на фронт, де він у жовтні 1944 року брав участь у звільненні від гітлерівців Риги і за це одержав „подяку від Сталіна”, а 29 листопада того ж року загинув і похований у братській могилі в містечку Вайньоде Лієпайського району.

До речі, на тому військовому кладовищі покоїться прах близько девяти тисяч воїнів, переважна більшість з яких – українці. Цілком можливо, що серед тих полеглих є й інші друзі та знайомі Уласа Самчука.

А в Шпанові й досі живі перекази про те, що в їхньому селі бував видатний український письменник.

ГІСТЬ ХАРКОВА – УЛАС САМЧУК

... Я так довго хотів побачити цю землю, заради якої приречений бути письменником”.

Улас Самчук. „На коні вороному”.

Із нової перейти Стару (колись Квітчину) Основу, бо є й нова – сучасна, і в районі Основ'янського базару не потрапити до перших обставин, – вважай пощастило. Правда, маю аусвайс – поїхати в „Нової України” з пазурястим орлом, що дещо значить для нової жандармерії, а більше – для запопадливої харківської поліції. Та під час облав людолови гребуть густою сіттю: нова імперія, власне Райх, потребує рабів. Окупаційний режим 1942 року...

Зовуваю остерогу аж на Сердюківській (тепер вулиця Героїнів), перед газетною вітриною з „Новою Україною”, що порет з редакцією, де я позаштатний. На півсторінки – брехливі повісті Уласа Самчука „Марія”. Темперамента, модернізм розповідь про 1933 рік на Україні. А я ж, малим саженим, набачився того року, як з приміських поїздів не спускали а випадали опухлі потомственні хлібороби Слобожанщини. Безіямні, благаючи очі винищених голодомором. Це ж тепер, через півстоліття, прочитаю в місцевій пресі, що той голодомор – злісна вигадка націоналістів та інших знана річ, „ворогів народу...”

В редакції помічаю якусь урочисту тишу. Несподіванка: з Харкова завітав український письменник, автор знаменитого Заходуї трилогії „Волинь”, Улас Самчук. І от-от має зайти до редакції. Напружене очікування гостя не лише з простої цікавості. З якими новинами з’явиться письменник-публіцист редактор поважної газети у м. Рівне „Волинь”? Фронт далеко від Харкова, фанфари нового окупанта-переможця розвія-

ли химери райхміністра Розенберга про якийсь особливий статус України...

Розчинились двері, і в супроводі редактора „Нової України” увиходить Улас Самчук. У куртці напіввійськового крою, штани заправлені в хромові запилені чоботи, кремезний і усміхнений, підходить до кожного столу, вітається з працівниками. Юрій Бойко і Юрій Шевельов – у майбутньому професори, Анатоль Гак, Дмитро Ніценко, Олекса Варавва, Олекса Веретенченко, Никифор Щербина: згодом будуть відомі письменники діаспори. Та вже тоді, в 1942 р. „Краківські вісті” відзначили їх. І Улас Самчук приглядається з цікавістю. Поет і перекладач Ол. Варавва знайомить і мене: „Наш молодий...”, і подає гостеві мій вірш „Проводи літа”.

Руйнівний фронт перейшов, техніку розбито, і в селах знов, як за старожитних часів загупали ціпи,

*А із поля – чрез доли, балки
По сумних прив’ялених дібровах
Проїжджають із снопами валки,
Розгубивши скрип колес гарбових...*

Самчук уважно читає, підбадьоруюче кладе мені руку на плече, зауваживши, що пині не час для ідилій... Розмовляє з Вараввою, жартує з нашим відомим гумористом Анатолієм Гаком. Здається безжурним, а я, схвилюваний увагою, не помічаю в його очах затаєної тривоги...

Він на ніч залишиться в Олексі Веретенченка, і йому і Дмитру Ніценку розповість про розгром гестапівцями „Нового українського слова” у Києві, розстріл Олени Теліги...

Тепер, знов таки через півстоліття, ми прочитаємо, що Теліга, поетка гарту Лесі Українки, голова письменницької Спілки в окупованій німцями столиці України, затялась: „вдруге з Києва не виїду!”, коли її попередили про арешти. Улас Самчук не міг забути з яким розначем тоді, наприкінці 1941р., Олена впала йому на руки: „Уласе, заберіть мене звідси!..”

...а той та жіноча тривога здалась безпідставною. У Києві
...а він був одинодумці.

...і втомлено забулось, але не зустріч з Уласом Самчу-
...а одного слова – українського патріота – ще тоді, в серпні
...а вранні мене, вихованого на інших постулатах, в
...а в німкош: „Нід тобою українська земля. Над тобою
...а ново і над всім вічний, незмінний Бог. Бог Украї-

...а Улас Самчук приїздив до Харкова не з простої ціка-
...а побачити цю землю”. Він знайомився з містом, вражень
...а покидав його з невтішним діагнозом: „У Хар-
...а покинути Україну і навіть Слобожанщину”. Та в театрі
...а враннім „Марію”. Домовився з Віктором Петровим
...а званням на заході Домонтовичем) про видання єди-
...а в країні літературного журналу „Земля і засів”. На-
...а в 1942 журнал вийшов як „Український засів”. А вже
...а вранні Самчук не раз замислювався: хто ж таки був той
...а вранні, володіння енциклопедичних знань, професор, колега
...а вранні? Це коли довідався, що Віктор Петров безконвойно
...а вранні по київському Хрещатику. А Самчук же знав
...а вранні рядового працівника відділу німецької пропаган-
...а вранні „Укрїнський шпиг”? А може, автор вражаю-
...а вранні „Українські культурні діячі УРСР – жертви
...а вранні терору”, – був Конрадом Валенродом у та-
...а вранні шпигу?

...а в 1942 р. – Самчук передав редагування омріяно-
...а вранні Петрову. Він мав сподіватись арешту – тривога
...а вранні безпідставною. Хоч як публіцист часто користу-
...а вранні мовою натяків. Та окупанти вміють чита-
...а вранні розумному досить, аби зробити висновок, коли ав-
...а вранні „Волині” писав у газеті з такою ж назвою:

...а вранні історія кожною своєю сторінкою підтверджує одну
...а вранні істину: ще ніколи не сталося так, щоб нас хтось скрес-

«Справа наліво: Святослав Гординський, Улас Самчук, Євген Маланюк та Аркадій Любченко у Львові «на Замку». Липень 1943.»

... Знаємо Ченгіз-Ханів-Батіїв. Знаємо помсту Петра й Ка-
рлаїни. Знаємо безодню глупоти коронованих володарів Рос-
тисоттансерії і нарешті деспотію скретенізованого марксиз-
... Цим ударом ми як цілість, як народ все глибше і
глибше вросли в твердь планети... Натомість народ Ук-
... вічно буде! Так!”

м. Харків.

«Улас Самчук. Почаїв, доба окупації.»

ЗГАДУЙМО ЇХ У СВОЇХ МОЛИТВАХ

Із юних літ бережу пам'ять про Уласа Самчука – людину, яка прагнула добра для України і українського народу. Він запам'ятався мені красивим, інтелігентним, елегантним. Пригадую, він ходив у сірому костюмі, ледь голубуватій сорочці і при краватці у сіро-синю смужку. А як було холодно – у чорному осінньому пальто, яке дуже йому личило, і в чорному капелюсі. І від своїх працівників вимагав акуратності й охайності.

Мій тато – Петро Якович Колесник – співпрацював з ним у видавництві „Волинь” протягом 1941-1943 років, редагуючи журнал „Український хлібороб”. Тож я частенько мала нагоду бувати в середовищі журналістів та видавців. Оскільки ж належала до юнацької секції патріотичної організації, виконуючи обов'язки зв'язкової, то мені доручали виносити з друкарні виготовлені там листівки і доставляти їх за вказаними адресами. Разом зі мною такі ж обов'язки виконували Оксана Зінченко (донька редактора дитячого журналу „Орленя” Петра Зінченка, яка потрапила в облогу і загинула десть біля села Михалківці Острізького району), Славко Кленач із Рівного і моя сестра Богданка. Ми всі були вхожі у видавничий дім, там ніхто на нас і уваги не звертав. Тільки Улас Самчук постійно тривожився за нас, зв'язкових. Він постійно нагадував нам, щоб ми були уважні, дисципліновані, щоб ми не спілкувалися з незнайомими людьми. І ми його розуміли, бо то ж була війна. Ті застереження я пам'ятаю на все життя.

Улас Самчук умів вибирати вірних і надійних друзів. У видавництві „Волинь”, у редакціях часописів, які тоді виходили у Рівному, працювали українські патріоти. То все були люди, готові покласти життя за Україну. Зараз таких немає і,

**Адміністрація та співпрацівники видавництва «Волинь»
в першу річницю його діяльності – 1 вересня 1942 р.**

На знімку (зліва направо) сидять: Антін Кучерук, співпрацівник редакції газети «Волинь»; Петро Зінченко, головний редактор місячника «Орлея»; Віра Шеккер, секретарка редакції; Олександр Петлюра, заступник директора видавництва; Іван Тиктор, директор видавництва; Андрій Мисечко, головний редактор газети «Волинь»; Антоніна Сіверська, коректор; Петро Колесник, головний редактор журналу «Український Хлібороб»; Василь Штуль, заступник головного редактора «Волині»; стоять: Ольга Окерешко, Протас Тимошук, Раїса Лещук, Михайло Огородник, Ганна Назживенко, Юрій Ковальчук, Олександр Лобановський, Анатоль Миськів, Олена Якимович, Григорій Лукашевич, Людмила Нітовська, Семен Корж, Марія Аврамчук.

«Справа наліво: Святослав Гординський, Улас Самчук, Євген Маланюк та Аркадій Любченко у Львові «на Замку». Липень 1943.»

лив... Знаємо Ченгіз-Ханів-Батіїв. Знаємо помсту Петра й Катерини. Знаємо безодню глупоти коронованих володарів Російської імперії і нарешті деспотію скретенізованого марксизму. І з кожним ударом ми як цілість, як народ все глибше і тривкіше вrostали в твердь планети... Натомість народ України був, є і вічно буде! Так!"

м. Харків.

1995 р.

«Улас Самчук. Почаїв, доба окупації.»

ЗГАДУЙМО ЇХ У СВОЇХ МОЛИТВАХ

Із юних літ бережу пам'ять про Уласа Самчука – людину, яка прагнула добра для України і українського народу. Він запам'ятався мені красивим, інтелігентним, елегантним. Пригадую, він ходив у сірому костюмі, ледь голубуватій сорочці і при краватці у сіро-синю смужку. А як було холодно – у чорному осінньому пальто, яке дуже йому личило, і в чорному капелюсі. І від своїх працівників вимагав акуратності й охайності.

Мій тато – Петро Якович Колесник – співпрацював з ним у видавництві „Волинь” протягом 1941-1943 років, редагуючи журнал „Український хлібороб”. Тож я частенько мала нагоду бувати в середовищі журналістів та видавців. Оскільки ж належала до юнацької секції патріотичної організації, виконуючи обов'язки зв'язкової, то мені доручали виносити з друкарні виготовлені там листівки і доставляти їх за вказаними адресами. Разом зі мною такі ж обов'язки виконували Оксана Зінченко (донька редактора дитячого журналу „Орленя” Петра Зінченка, яка потрапила в облаву і загинула десь біля села Михалківці Острізького району), Славко Клепач із Рівного і моя сестра Богданка. Ми всі були вхожі у видавничий дім, там ніхто на нас і уваги не звертав. Тільки Улас Самчук постійно тривожився за нас, зв'язкових. Він постійно нагадував нам, щоб ми були уважні, дисципліновані, щоб ми не спілкувалися з незнайомими людьми. І ми його розуміли, бо то ж була війна. Ті застереження я пам'ятаю на все життя.

Улас Самчук умів вибирати вірних і надійних друзів. У видавництві „Волинь”, у редакціях часописів, які тоді виходили у Рівному, працювали українські патріоти. То все були люди, готові покласти життя за Україну. Зараз таких немає і,

**Адміністрація та співпрацівники видавництва «Волинь»
в першу річницю його діяльності - 1 вересня 1942 р.**

На знімку (зліва направо) сидять: Антін Кучерук, співпрацівник редакції газети «Волинь»; Петро Зінченко, головний редактор місячника «Орленя»; Віра Шеккер, секретарка редакції; Олександр Петлюра, заступник директора видавництва; Іван Тиктор, директор видавництва; Андрій Мисечко, головний редактор газети «Волинь»; Антоніна Сіверська, коректор; Петро Колесник, головний редактор журналу «Український Хлібороб»; Василь Штуль, заступник головного редактора «Волині»; стоять: Ольга Окерешко, Протас Тимошук, Раїса Лещук, Михайло Огородник, Ганна Наживенко, Юрій Ковальчук, Олександр Лобановський, Анатоль Миськів, Олена Якимович, Григорій Лукашевич, Людмила Нітовська, Семен Корж, Марія Аврамчук.

мабуть, уже й не буде, бо ті люди жили виключно українською ідеєю. Це були переважно колишні петлюрівські офіцери: головний редактор дитячого журналу „Орленя” Петро Зінченко; поважна людина і наш молодіжний наставник Олександр Петлюра; визначний оберег від польської, більшовицької та гітлерівської навал Степан Скрипник; мій батько – головний редактор журналу „Український хлібороб” Петро Колесник, який невтомно ніс селянам свої агрономічні знання ... З ними разом Улас Самчук трудився для майбутнього Української Держави.

А ще Улас Самчук у 1941-1943 роках забезпечував нашу безпеку, оберігаючи від німецьких нацистів. Адже тоді за кожним українським урядом був закріплений німецький офіцер, який пильнував кожен крок цього уряду. Був такий цербер приставлений і до видавництва „Волинь”. Отож Улас Самчук, добре володіючи німецькою мовою, робив усе можливе й неможливе, щоб відволікти увагу цього наглядача від роботи видавництва, щоб той якомога рідше заходив у його стіни. І, слід сказати, це йому вдавалося досить непогано.

Мій тато спілкувався з Уласом Самчуком дуже часто. Вони разом їздили по селах у редакційних справах. А ще тато нерідко приводив Самчука до нас додому обідати. Ми тоді мешкали в Рівному по вулиці Кавказькій, 46, а це порівняно недалеко було від редакції. Дядько Улас завжди хвалив зварений мамою борщ. А особливо любив він вареники – з сиром, капустою, вишнями.

Улас Самчук умів викликати довіру співрозмовника до себе, з усіма розмовляв на рівних, без найменшої зверхності. За це його шанували й любили. Він невтомно ніс до людей українську культуру. Пригадую його пояснення про те, що оберігати слід усі духовні надбання нашого народу і, насамперед, мову, бо вона є найціннішим скарбом. Він часто повторював це, виступаючи перед просвітянами у сільських хатах-читаль-

нях. А в села він їздив постійно – я особисто знаю, що він бував у Городку і Шпанові, в Олексині і Зозеві, в Городищі, Гориньграді, Межирічах, Тайкурах та в ряді інших сіл Рівненщини.

Дорогі мої українці! Не забуваймо Уласа Самчука, не забуваймо його друзів, які були щирими українськими патріотами. Вони жили, творили, боролися за незалежне майбуття України, за усіх нас. За це згадуймо їх у своїх молитвах.

м. Рівне.

***«У Городку біля Львова.
Садок, весна, 1944, Улас і Таня Самчуки.»***

СПОГАД

Це було десь числа 7-8 травня 1942 року в селі Кустині нинішнього Рівненського району, де мій батько тоді працював регентом при місцевій церкві. Прийшовши додому від подруги, я побачила, що біля хати стоять два ровери. Зрозуміла, що приїхали якісь чужі люди. Тут же їх і побачила – один високий, стрункий, симпатичний хлопець років 26 з голубими очима, другий – років 35, невисокого зросту. Мама, яка клопоталася біля самовара, попередила, що до тата приїхали Улас Самчук (той, що старший) та Мисечко з газети.

Погода була чудова, все буяло життям, птахи заливалися щебетом. Я припала до вікна і з цікавістю спостерігала за гостями. Вони спочатку сиділи в саду на лавочці і тато читав їм свої вірші. Гості з захопленням слухали, емоційно схвалювали. Улас Самчук запропонував татові відібрати деякі найбільш патріотичні вірші, і серед них обов'язково вірш „Маніфестація”, для опублікування їх у газеті „Волинь”.

Далі розмова йшла за часом з варенням. Говорили про газету, про політичну ситуацію в Україні, про арешти серед патріотів-українців.

Мій батько – Христофор Блонський – тоді не дав своїх віршів до друку і постарався пояснити гостям, чому саме. Казав, що не відчуває України незалежної, а після арешту Степана Бандери взагалі не вірить німцям.

Розмова була довгою, відвертою, щирою. Потім тато провів тих гостей на шлях. Через декілька місяців Мисечко ще раз приїжджав у село, коли тато приймав сан священника.

Пізніше тато не раз згадував про оті відвідини. А вчора ми вголос читав нам Самчукову книгу „Марія”.

м. Рівне.

«ЛЮБИВ НАЙБІЛЬШЕ СКРОМНОГО АНТОНА ДАВЕНА»

Якось до Літературного музею Уласа Самчука в Рівному завітала племінниця колишнього співробітника редакції газети «Волинь» Антона Кучерука – Онися Іванівна Середюк. У далекому 1942 році доля зводила її безпосередньо з Уласом Самчуком. Спогади про письменника та про свого дядька Антона Кучерука (О.Давена) береже і донині.

Ангін Кучерук, – розповіла Онися Іванівна, – влаштувався на роботу в редакцію газети «Волинь» 1 листопада 1941 року. Ось як про це згадує Улас Самчук у своїй книзі «На білому коні» (с.211): «Знову збільшився штат редакції, співробітників і кореспондентів. До редакції були прийняті О.Давен, Андрій Мисечко...».

До речі, про свого талановитого односельця, який писав гарні вірші, Самчук згадує неодноразово. У названій вище книзі письменник навіть зізнається: «З редакційних співробітників я любив найбільше скромного Антона Давена» (с.228).

Якось у 1942 році, перебуваючи в Дермані, Улас Самчук зайшов до хати діда Онисі Іванівни – Лук'яна Кучерука. Онисі тоді було 13 років і вона дуже добре запам'ятала ті відвідини. Адже на той час вона вже читала книги Самчука «Волинь» і «Марія» – вони були у їхній домашній бібліотечці, яку батьки зберігали у сховку. Дівчинці дуже цікаво було побачити знаменитого земляка-письменника, який виявився аж ніяк не велетнем, яким уявлявся, а чоловіком невисоким на зріст та ще й дуже скромним. Самчук тоді довго сидів з Антоном Кучеруком за столом – вони удвох про щось балакали. Про що саме? Те невідомо. Але, певно, про щось важливе, бо Онисі слухати ту розмову старші не дозволили, спроводавши дівчинку з хати.

Родина Кучеруків була досить патріотичного налаштування. Тож Онися уже в п'ятирічному віці знала від маминих братів, що вона – україночка, що її рідний прапор – жовтоблакитний. Навіть віршика декламувала про те, що

*«Жовті ниви, сині гори,
Жовто-сині в нас прапори...»*

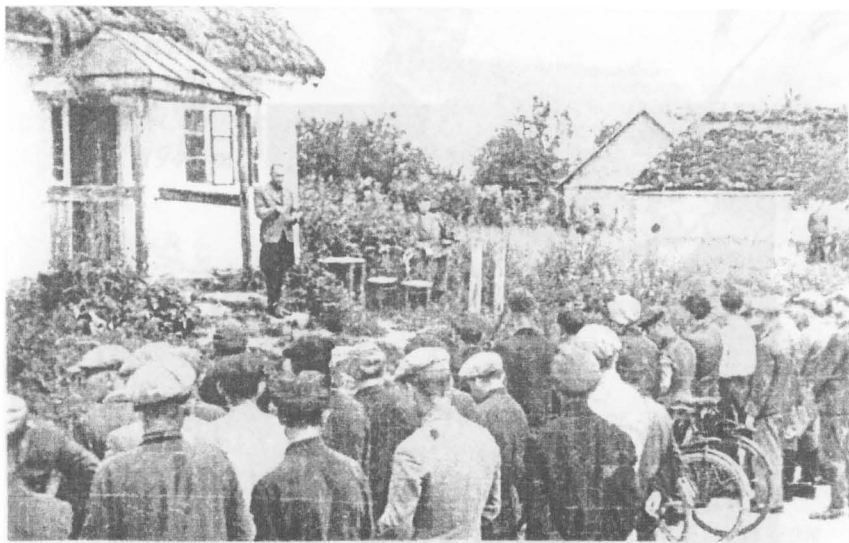
А в 14 років, ще за німецької окупації, за завданням українських повстанців пішла навчати дітей першого та другого класу.

На жаль, доля Антона Кучерука склалася трагічно. Одного дня він повернувся до батьків і, ніби відчуваючи свою смерть, пішов на могилки і відвідав могили усіх рідних. А тоді подався на Лебедщину до сестри Тетяни. Хата Тетяни Семенюк стояла поряд з колишньою господаркою батьків Уласа Самчука. Увійшовши до хати, Антін Кучерук враз побачив через вікно німців, які підїхали до подвір'я. Оскільки тоді час був дуже непевний, Антін вирішив тікати через вікно на колишні поля Самчуків. Але німці помітили його і відкрили стрілянину. Антін Кучерук впав на ріллі, скропивши її своєю кров'ю. Саме так, як він неодноразово писав у своїх віршах...

– Про ті події, – каже Онися Іванівна. – може більше розповісти нерозкопана й досі криївка в Дермані. Віконце від тієї криївки виходить у криницю, з якої ще й досі беруть воду.

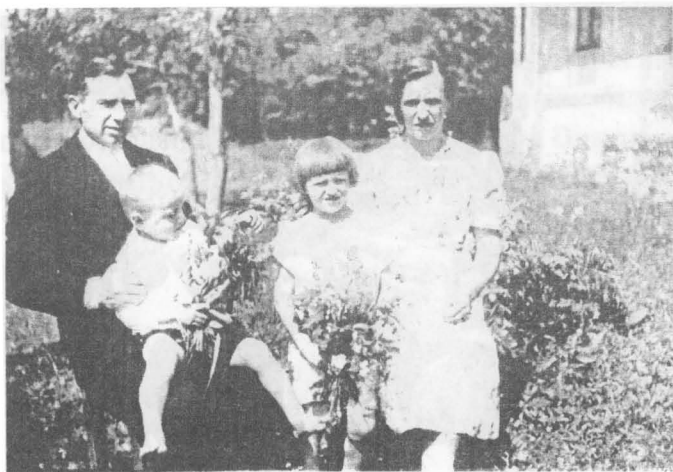

«Моя школа у Тилявці.»

*«Улас Самчук виступає перед земляками
у Тилявці з ганку рідної школи. 1941 рік.»*

►
***«Сестра Василина
зі своїм чоловіком Василем
та дітьми Льончиком,
Віктором і Володимиром.
1942 р.»***

***«Брат Федот із дружиною Любою
та їх діти - Ліда і Льончик.»***

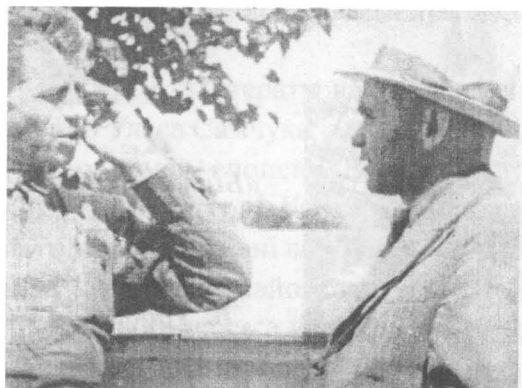
◀

**«Крем`янець.
Голова міської
управи
Трохим Бригадир
і Улас Самчук.
1941 р.»**

▶

**Тилявка.
Василь та
Улас Самчуки.
1941 р.**

◀

**«Тилявка.
Софрон Приймак
і Улас Самчук.
1941 р.»**

◀
«Зустріч.»

«Із
Никифором
Ясеном.»

«Із
присмних днів
у селі Тилявка.
1941 р.»

▲
«Біля озера».

«На пасіці
В. Удода».

ЗА ЗАКОНОМ ФАТУМУ
*(Із листів Антона Чуприни
до Ірини Андріанівни Прахової)*

Красноармійськ. 25. 10. 92.

Добрий день, Ірино Андріанівно!

Одержав з Торонто від панства Соколиків листа з сумною звісткою, що померла Ваша мама і похована на цвинтарі св. Володимира в Торонто.

З п. Уласом Самчуком і Вашою мамою я знайомий з 1942-43 років, коли вони проживали в Рівному по Топольовій, 17. Я не раз гостив у їх милій господі. Останньо з ними бачився в кінці 1943 року. А потім шляхи наші розійшлися і я зустрівся з Вашим татом в Абезі в 55-58 рр. – там ми згадували і про пані Таню і п. Уласа С.

Десь, певно, в 60-х роках я провідував Вашого тата Андріяна Миколайовича на Великій Житомирській, 40, кв. 20.

Прошу поздоровити Андріяна Миколайовича від мене, хотілося б з ним зустрітися і пригадати нашу північну академію.

В кінці 60-х років я одержав два листи від Уласа Самчука, але потім політичний клімат змінився і наше листування обірвалося.

Я лише дещо довідувався про У. Самчука і його нові книжки.

В 1991 р. “Літературна Україна” надрукувала велику статтю про Уласа Самчука, а львівський “Дзвін” почав друкувати його роман-епопею “Волинь”; друкував і “Дніпро”. Цього року “Літературна Україна” нещодавно помістила уривок з його твору “На коні вороному”. А в романі – ессе “На білому коні” пише про знайомство на Волині в 40-х роках.

Чи маєте щось з книжок Уласа Самчука? Мені хотілося прочитати “На білому коні” і “На коні вороному” – там бага-

то спільно знайомих персонажів.

Чи були ви в Торонто, коли ще були живі Улас Самчук і Ваша мама? А мама приїжджала до Києва? Куди поділася велика бібліотека Уласа Самчука?

Буду вдячний, коли озветесь парою слів.

Кілька слів про себе: народився 1918 року, живу в Донбасі, вчитель, але працював в геофізиці. З 1987 року на пенсії, в 1983 р. померла дружина, залишився з донькою. Яка 1991 року вийшла заміж. Живе окремо, але частенько провідує мене. Як одержу відповідь, напишу докладніше.

10.11.1992 р.

Дорогі Ірино Андріанівно, Юрію Олексійовичу!

Дуже вдячний за Ваш теплий, зворушливий лист. Я декілька разів його перечитував і моє ество охопили такі почуття, що хоч бери і пиши новий телесеріал “Бідні також плачуть...” Шкода, що вже і вік, а найбільше обставини життєвські не дозволяють засісти за велике епічне полотно. Адже драма Вашої родини – то не лише родинна драма, а й соціальна, народна.

А тепер коротенько з історії життя. В 1940 р. я наркомом освіти був командирований на педагогічну роботу до Рівного. Був молодим, завзятим комсомольцем. Отож разом з педагогічною роботою довелося встановлювати Радянську владу на Західній Україні. Кожний виступ на зборах, чи інших імпресіях закінчувався здоровницею на честь батька Сталіна.

І раптом – 22 червня 1941р., війна ... А 25 червня в Рівному вже були німці. Спочатку я переховувався у знайомих учителів, але, коли німці розвішали оголошення, що хто буде переховувати комуністів того розстріляють, мої колеги побіліли і делікатно сказали мені, щоб я їх залишив. І в цю хвилину руку спасіння подав мені священник, який сховав мене в себе. Та довго це таємницею не стало і я бачу, що своєю присутністю можу наразити на небезпеку цю добру людину. Отож ми

спільно з Отцем виробили певну тактику. Під покровом ночі він мене відпровадив до дуже порядних людей, які жили під лісом, а їхня донька була мою ученицею. Батюшка подарував мені Євангеліє, а на шию одягнув хрестика. Родина Згаб'юків зустріла мене радо і привітно. Я там був, як вдома. Та одної ночі українська поліція мене арештувала. В ту ніч арештували всіх комсомольців – секретарем цієї комсомольської організації я був. Коли привезли мене на постерунок (польський) до міліції, я сказав старшому, що мені потрібно поговорити з батюшкою. Він не став суперечити і разом зі мною пішов до батюшки. Отець Сібіковський був великим дипломатом. Від здивування, що я під конвоем, відразу запросив до чаю і начальника, і арештованого. Як авторитет, почав переконувати начальника поліції, що комсомольці нікому нічого поганого не зробили, а займалися художньою самодіяльністю і були добрими. Тоді начальник дає команду конвоїру випустити з-під арешту всіх комсомольців, а мене забрав на поруки батюшка. Діждавшись ранку, я пішов до родини Згаб'юків, щоб їх втішити, що мене не розстріляли і їм нічого не загрожує. А вони вже лаштують для мене передачу, дуже зраділи моїй появі. В скорому часі до мене приїхав директор школи і сказав, що мене хоче бачити куратор (це завоблвідділом наросвіти), яким став знайомий мені Олександр Бусел, недавній директор школи сусідньої. До нього мене супроводив батюшка, щоб часом по дорозі не арештували німці. І ось ідемо: служитель культу в повній уніформі і секретар комсомольської організації. Батюшка довів мене до установи, де розміщувалось облвно, а сам пішов до протоієрея по службових справах.

Бусел прийняв дуже тепло, розповів про нашого заврайвно, який був також зі східної України, запропонував мені грошову допомогу, але я сказав, що одержав відпускні і гроші маю. Це було десь вже в середині липня. Вікна його кабінету

виходили на головну вулицю м. Рівного, по якій безкінечним поїздом на схід їхали німецькі колони. Він подивився у вікно і сказав мені: “Це прийшли нові окупанти, з якими нам доведеться боротися. Вам треба змінити місце проживання. Я дам розпорядження, щоб вас направили в школу, а там вже будуть знати про ваш приїзд і вами заопікуються. Старайтесь не попадатись німакам в руки, а від української поліції вам і волосок з голови не впаде.

Отак я опинився в школі села Глинка за 15 км на схід від м. Рівного. Справді, там мене зустріли привітно, заопікувалися. Поселили мене в школі, там же жив і сторож з дружиною. Громада їх забезпечувала продуктами і ми ще з другим колегою-вчителем поляком Зигмунтом Тарнавським в них столувалися. Підготували школу до навчального року і 1-го вересня 1941р. почався новий навчальний рік. Навчання проводилося за радянськими підручниками, тільки вже не говорили вчителі “Хай живе батько Сталін!”

Якщо на початок війни населення вітало німців, то вже через місяць, коли арештували Бандеру і уряд Стецька, німці стали ворогами номер один і почалася підпільна боротьба проти них.

Вся українська міліція зі зброєю в руках втекла в ліси і почала створювати загони УПА. Почалися арешти української інтелігенції, був арештований і Улас Самчук, але його скоро випустили. А Бусла, завоблвно, арештували та розстріляли як і багатьох інших. Почали вивозити молодь на роботу до Німеччини. Почався всенародний спротив німецьким окупантам. Німці бомбили села, разом з РОА (власовці) почали великі військові акції проти УПА. Та УПА на той час контролювала майже всі території Волині й Полісся, за винятком великих міст. Влітку 1943 р. мене, як учителя, запросили до Південної Групи УПА “Енея”, де містився політичний провід, щоб там організувати складання учбових програм для шкіл

на новий навчальний рік. Одночасно доручили виконувати обов'язки військового кореспондента при школі старшин. Німці, зазнаючи поразки на Сході, скаженіли і з допомогою власців організували великі знищувальні операції проти УПА, включаючи авіацію, артилерію, танки. Школу старшин довелося перелаштовувати на Північ до Дубового – командує Північною групою УПА. Я в той час захворів і був госпіталізований в польовому госпіталі, а пізніше повернувся до своєї школи. Та наближався фронт і УПА готувалась до нової боротьби. Я очолив політреферантуру підрайону і виїхав на вишкіл, де вже формувалася нова політична лінія.

В січні 1944 р. в Рівному була Радянська армія і я повернувся до своєї школи.

Про знайомство з письменником Уласом Самчуком і про своє гостювання в нього, де я познайомився з його дружиною (звичайно, я тоді не знав, що то Ваша мама), як і про зустріч з Вашим батьком Андріаном Миколайовичем напишу в наступному листі, бо маю на своєму “попеченні” внука Богдана, якому вчора виповнилося 9 місяців. Доводиться няньчити, бо в моєї Мирослави, крім мене, більше нікого з рідні – ні брата, ні сестри, ні матері. Мати наша померла 10 років тому, а я вже не женився, а присвятив себе єдиній донечці. Ось тепер і няньчу внука, бо хто ж їй бідній допоможе? Його (чоловіка Мирослави) батьки живуть в Маріуполі, приїжджають лише в гості на 2-3 дні раз у рік. Весь тягар на моїх плечах: купити, дістати, приготувати обід, доводилось частенько і пелюшки прати, і Богданчика годувати, і в хаті лад давати. А здоров'я буває всякого. Бо ж пережите все дається взнаки. Планував, що піду на пенсію, засяду за мемуари, а тепер доводиться замість мемуарів бігати по магазинах, стояти в чергах і щось діставати, навіть за хлібом черги. Пенсії ледь-ледь вистачає на харчі та оплату за комунальні послуги; одяг, взуття носимо брежнівське. Мирослава одержує всього 900 крб. З роботи, а

чоловік лікар, теж не дуже багато одержує. Отже, доводиться дідові крутитися, щоб звести кінці з кінцями. На цю зиму ми все заготували: є картопля, цибуля, часник, консервація, варення, мука і крупи. Думаємо, що всього нам до весни-літа вистачить, а що буде потім – поживемо побачимо.

«Марію» У. Самчука я купив, «Дзвін», «Дніпро» я виписав на 93 р., там обіцяли друкувати його роман “На білому коні”. Чи Ви читали в “Літературній Україні” три великі статті про Уласа Самчука? І цього року була одна публікація.

Збираюся писати листа панству Соколикам з подякою, що вони потурбувалися і познайомили нас, але їх адреса на конверті не чітка. Отож, прошу Вас, коли будете писати мені листа – подайте і їхню адресу.

Бувайте здоровенькі! Щиро вітаю Вашу родину.

З глибокою пошаною Антон Петрович Чуприна.

21. 11. 92.

Дорогі Ірино Андріанівно, Юрію Олексійовичу!

Доброго Вам дня, хорошого здоров'я!

Я обіцяв Вам в наступному листі написати про моє знайомство з Уласом Самчуком і Вашою мамою, як рівно ж і Вашим батьком Андріаном Миколайовичем.

З попереднього листа Вам коротко відомо про мої життєві перипетії на Волині в роки війни.

Отож, сховавшись від німецького ока в с. Глинки, я там учителював. Педколектив був невеликий, але дружній. Моїм близьким другом був учитель-поляк Зигмунт Тарнавський, який мав чудовий голос, як в Кіпери – це був знаменитий тенор Польщі до 1939 р. Ми часто були бажаними гостями в наших колег із сусідніх шкіл. І в нас склалось таке “Кулко навчительське” (польськ.) – поляки, українці, росіяни, але ми жили дружньо, по-братські і гарно розважалися, адже були молоді, завзяті.

Не пригадую яке то було свято, але нас запросили в гості до директриси школи в с. Посягва пані Сагайдаківської, яка мешкала в церковному будинку, бо її чоловік був священиком і помер ще за польських часів. З нею мешкали дві сестри її чоловіка, теж учительки. А які в них всіх були голоси! Як співали!!! Я ще й тепер чую той спів моєї молодості...

Коли ми з Тарнавським прийшли до панства Сагайдаківських, нам повідомили, що зараз в церкві службу править єпископ Платон з Рівного, з ним є і письменник Улас Самчук. Їх обох запрошено на обід разом з протодіяконом (артистом Харківської опери, забув його прізвище). Мене, звичайно, приваблювала особа Уласа Самчука, бо я вже встиг прочитати його “Волинь”, “Марію”, та й сам у той час почав пописувати.

Не знаю, чи то випадковий збіг обставин, чи може то пані господиня так розпорядилася місцями за столом, що моїм сусідом справа був Улас Самчук.

Обід був святковий, багатий і ми з Уласом Самчуком дуже багато говорили, а його те зацікавило, що я східняк, був комсомольцем, який приїхав будувати Радянську владу на Західну Україну. Тоді ж він запросив мене до себе в гості, дав свою адресу в Рівному. Десь може через місяць я завітав до нього на Топольову, 17. Вдома були він і дружина. Він мене відрекомендував своїй дружині. Дружина була приємної зовнішності, струнка, елегантна, великі усміхнені очі, привітлива в розмові. Я ж, крім своїх рукописів, приніс і дві пляшки кавового лікеру, шоколад.

Заки ми з Уласом Самчуком переглядали мій рукопис , він давав зауваження, поради – пані господиня накрила стіл і запросила нас до столу. Розмови були і на літературні теми, і щодо політичного становища, яке склалося на той час. Улас Самчук подарував мені книжку з дарчим написом і фото. Запрошували обоє не минати їхньої хати. Не пригадую точної дати

Зустрічають Уласа Самчука

свого другого візиту до Уласа Самчука, але в цей день я застав у їх гостей, здається, це були гості з Праги, а тому я не затримався в них надовше, як першого разу. Одначе, чарівна пані господиня частувала нас смачним обідом і розмови були цікавими.

Пізніше склалися так обставини, що я легально не міг бути в Рівному. Лише десь восени 1943 р. зустрівся з Уласом Самчуком на вулиці. Він тоді мені сказав, що вони збираються їхати на Захід. І то була наша остання зустріч і розмова з Уласом Самчуком.

Коли з радіопередач я довідався, що Улас Самчук в Торонто і плідно працює, я в той час епохи ренесансу обмінявся парою листів, які я не зберіг з відомих Вам причин, але добре пам'ятаю таку фразу: “Очевидно, я вже більше не побачу України, але я вірю, що на Україну прийдуть мої книжки і вони розкажуть правду про мене ...” Так воно і сталося - він помер і похований в Торонто, а його книжки прийшли на Україну.

Якщо Вам вдасться десь в бібліотеці виявити книжку Василя Бегми і Луки Кизі “Шляхи нескорених”, то на сторінці 368, розділ 3 можете прочитати про свою маму. Наскільки все це відповідає дійсності не знаю, але цілком ймовірно, що так було – йдеться про допомогу підпіллю в Ровно через лікаря Дроздову.

Ірино Андріанівно, чи є у Вас знімок, коли Ви були за віком, як ваша мама в 1942-1943-х роках? Мені хотілося б побачити і зрівняти з тою п.Танею сорокових років. Чи Ви зовнішньо не подібні до своєї мами? Чи збереглися у Вашому домашньому архіві якісь фотокартки з участю Вашої мами?

Пам'ятається, Вона була доброю, лагідною і дуже-дуже вродливою та симпатичною.

А тепер про зустріч з татом. Десь в 1953-1955-х роках я перебував в Абезі (Комі), працював учителем в школі. Там було дуже багато інтелігенції з Москви, Ленінграду, Прибалтики,

Кавказу. Були і земляки з західних областей України, а також з Києва. Ваш батько працював в КВЧ (культурно – воспитательная часть), був режисером при клубі. Ось після досить вдалої вистави, яку він режисерував, я зайшов на сцену, щоб подякувати за те вдовolenня, яке отримав під час вистави. Мені показали на Вашого тата, що він є художній керівник театру. Я вдячно потиснув руку, сказав багато теплих слів, а коли дізнався, що він є земляк з Києва, ми з ним сіли і почали говорити. Коли я згадав Рівне – тоді тато ще більше зацікавився мною, а коли я згадав Уласа Самчука, тоді нашій мові не було кінця. І він мені розповів свою родинну трагедію.

Ви вже з інших джерел, напевно, знаєте, що перед початком війни Ваша мама, як кіноактриса студії Довженка, була на зйомках фільму в Прикарпатті. Там їх і застала війна. Вони дісталися до Рівного, яке вже було під німцями, а в Києві ще були наші. Отож вони – група кіноартистів – отаборилась в Рівному. Улас Самчук, як письменник і головний редактор “Волині” та громадський діяч, заопікувався артистами з Києва і в міру своїх можливостей допомагав...

У. Самчук прийняв Вашу маму, а оскільки на той час вони були обоє молоді і самі обставини дали їх зблизили.

Улас Самчук з мамою потрапили до американської зони окупації, а тато повернувся в радянську зону і опинився на Півночі. Без сумніву, він дуже любив маму і всю цю родинну трагедію дуже переживав. І, мені здається, що він до самої смерті любив свою Таню. Хоча після повернення до Києва він, здається, знайшов собі пару, але то вже не те. Залишилися лише біль і спогади про зів’яле кохання. Справді – це така трагедія, що заслуговує на велике полотно. Отож, дорога Ірино Андріанівно, я не хочу винити ні Вашої мами, ні Уласа Самчука, а все сталося саме по собі за законом фаталістичної обумовленості. Я трішки вірю у фатум. Так має бути, як сталося.

Земля їм пером всім трьом! Хай живе добра пам’ять про

них, а Ви цю історію розкажете своїм дітям і внукам.

Пробачте, що так все недоладно, бо ж скільки минуло часу, багато зітерлося з пам'яті.

Дуже б хотілося колись зустрітися, але це, певно, вже десь буде в 1994-1995 роках, коли підросте внук Богдан, бо я головна нянька, а йому щойно 9 місяців .

Хтось з науковців поїхав до Торонто вивчати творчу спадщину Уласа Самчука.

Пишіть, не забувайте.

З глибокою пошаною –

Антон Петрович (Чуприна).

УЛАС САМЧУК

Відомий літературознавець із діаспори Юрій Шерех у 1946 році в статті про творчість Івана Багряного, даючи характеристику творів, що створюють ілюзію вселюдського мистецтва в сучасній українській літературі, зазначає, що “до цього ідеалу поки наближалися хіба що твори Уласа Самчука”. (Дмитро Чуб. Літературна спадщина Івана Багряного. Збірник “Слово”. Ч.8).

Улас Олексійович – так ми з моїм чоловіком Борисом Олександровим до нього зверталися, як і багато інших, кого ми знали, – був дуже енергійною і товариською людиною. З ним завжди було цікаво порозмовляти, цікаво послухати, бо, крім того, що він був прекрасним оповідачем, у нього було багато прецікавих спогадів, і на все власна думка, умотивована його переконаннями, які виробилися під впливом його спостережень різних подій з нашої і не нашої історії, політики й роздумів над життям, яке він бачив у різних країнах, у яких він жив, або тільки бував.

Як відомо, Улас Самчук – автор 22-х книг. Деякі з них вийшли кількома виданнями, деякі були перекладені іншими мовами, а деякі навіть мають свою історію. Як-от його роман “Марія” у французькому перекладі, перше видання якого було надруковане після Другої світової війни в Парижі, хоч у світ і не вийшло. Бо весь наклад тієї книжки, з політичних причин, було знищено, за винятком дуже малої кількості примірників, які випадково пощастило дістати в друкарні деяким українцям, які жили на той час у Парижі. Улас Самчук до самої смерті не зміг дістати для себе примірника цього видання “Марії”, хоч і дуже хотів його мати. Бо, як виявилось, люди, які мали ті книжки, вважали їх для себе за особливу цінність, і тому ніяк

не хотіли з ними розлучитися – а ні подарувати, а ні продати, а ні навіть позичити авторові, боячися, що він може книжки не повернути. У цьому, здавалося, крився парадокс: твір для тих людей виявився важливішим чи ціннішим за його автора. Мені пощастило позичити примірник цього видання “Марії”, зробити з нього фотокопію й подарувати Уласові Олексійовичу. Пізніше він її помножив стопримірниковим тиражем у вигляді книжки.

Улас Самчук вірив у важливість матеріальної культури та її росту для справжнього поступу кожного суспільства, отож – і українського, в кожній сфері його життя, включно з духовою, та кращого й щасливішого – для його окремих членів. Його захоплювала велика творчість і його творці. Про це він дуже часто говорив і про це писав у своїх літературних творах і статтях.

У товаристві Улас Олексійович вмів бути веселим, дотепно пожартувати, поспівати (в нього був гарний голос), особливо йому вдавалася пісня “Ой, п’є вдова, гуляє...”, і його часто в товаристві просили її заспівати. Улас Олексійович радо виконував прохання, і майже неодмінно до цього додавав, що цю пісню краще за нього співає Докія Гуменна.

Улас Самчук дуже любив ловити рибу, а потім свій улов не лише почистити, а й посмажити та почастувати ним приятелів.

Значну частину свого життя в Торонто Улас Самчук із дружиною, пані Танею, прожили у зручному шестикімнатному власному будиночку, який посприяли йому придбати прихильники творчості письменника. У помешканні Самчуків, звичайно, було багато книг, на стінах – картини відомих художників.

Коли Улас Олексійович серйозно захворів, Самчуки продали свій будиночок, а купили собі гарну квартиру в одному з кращих апартamentних будинків, із гарним далеким краєви-

дом з вікна. Там його відвідували члени “Слова”, іноді, на запрошення Уласа Олексійовича, в нього управа “Слова” відбувала свої наради й збори. Справами “Слова” Улас Олексійович цікавився до самої смерті, а зі свого матеріального спадку заповів для “Слова” 10 000 дол., на Комітет Українців Канади – також 10 000 дол., не забув він, і про інші українські установи. Волю покійного виконувала його дружина пані Таня. Вона подарувала 50 000 дол. на Музей Уласа Самчука, який був влаштований при Домі для старших людей ім. Івана Франка в Торонто. 1995 року Музей був перевезений в Україну. Пані Таня також склала свій дар на Дім для старших людей ім. Івана Франка, в якому доживала свої останні роки. Там коротко перед своєю смертю жив і Улас Самчук.

Остання моя зустріч з вже тяжко хворим Уласом Самчуком відбулася в кінці травня 1987 року в лікарні Вестерн Госпітал. Я зайшла його провідати на кілька хвилин, але мій візит затягнувся майже на дві години. У той день Улас Олексійович почувався краще, і хотів поговорити. Говорив він. Він нічого не згадував про те, що йому болить, а спокійно сказав: “Пані Світлано, я знаю, що наближається моя смерть”, – і тихенько жартівливо почав співати свою пісню про вдову – аж до того місця, де вдову зустрічає смерть і вони починають сперечатися. А потім сказав, що він смерті не боїться, а приймає її як неминучий факт у нашому житті; що він прожив довгий вік і вважає, що свого життя не змарнував; що йому в житті щастило, бо він завжди мав змогу робити те, в що вірив, і думає, що не помилився. Потім говорив, що йому судилося доля зустріти багато цікавих людей – він назвав їх яскравими постатями, - зокрема, під час його перебування в Чехії. Згадував Олену Телігу, Олега Ольжича, Євгена Маланюка, Оксану Лятуринську, Олеся... Згадував він їх і перед тим багато разів, та те, що їх усіх, а його з ними, крім літературної праці, культурних зацікавлень й ідеології, єднала велика одержима лю-

бов до України. І з розчаруванням у голосі додав, що таких людей вже немає.

Повертаючися додому, я думала: яку велику силу духу має ця людина, і яку віру в себе... Як добре, що живуть на світі такі люди.

9-го липня 1987 року, на 82-му році життя Улас Самчук відійшов у вічність. Поховали його на українському цвинтарі при українській оселі “Київ” біля Торонто, де міститься Український Культурний Осередок, там часто, а особливо – влітку, відбуваються різні українські громадські імпрези й інші заходи. Там, поряд з Уласом Олексійовичем, похована й пані Тетяна Федорівна, яка померла кілька років пізніше. На їхній могилі стоїть імпозантний пам’ятник, в якому домінує велика розгорнута книга зі словами “Куди тече та річка” – заголовок першої частини роману “Волинь”.

Над могилою Уласа Самчука було багато прощальних промов від багатьох українських організацій, та найзворушливішим для всіх, мабуть, було слово похресника Уласа Олексійовича д-ра астрофізики, науковця, дослідника небесних просторів, співробітника NASO Теодора Костюка (сина Раїси й Григорія Костюків).

Звернувшись до покійного: „Дядько Уласе!”, похресник пригадував, як вони разом будували зі стільців потяги, як ловили рибу, як розмовляли про різні речі... “Все це завжди залишиться в моїй пам’яті”, – закінчив своє слово д-р Теодор Костюк, а колись – Тодьо. При цьому хочу додати, що, хоча Улас Самчук і не мав власних дітей, він любив дітей, а діти – його. Любив з ними пожартувати, порозмовляти, побавитися і навіть, як кажуть, подуріти. Це він не раз робив з нашими синами й іншими дітьми.

Вічна йому пам’ять!

ІСТОРІЯ ОДНОГО АВТОГРАФА

Якось під час літературної зустрічі редакційних працівників з вихованцями Березнівського агротехнічного ліцею колишній директор цього закладу (за його директорствування ліцей ще був у статусі школи-інтернату), заслужений працівник освіти України Микола Степанович Сіренко показав то-ронтське видання 1952 року першої частини трилогії “Волинь” Уласа Самчука з дарчим написом: “Милим сестричкам Марійці і Ярославці. Улас Самчук. 3.11.55”. І розповів історію, яким чином книга потрапила в Березне:

– У нас в школі-інтернаті вихователькою працювала Марія Василівна Степанюк. А її сестра Людмила закінчила географічний факультет Львівського університету і згодом разом з синами виїхала в США. Сини, здається, теж позакінчували вузи ще тут, а потім вдосконалювалися в США. У свій час я її добре знав, бо вона вчилася в одній групі з моєю дружиною. Живуть тепер у Балтиморі. І ось її син Олег запропонував Марії Василівні: “Ми збираємо різні речі – підручники, книги, іграшки – благодійну допомогу українським дітям, - могли б і для школи-інтернату дещо доставити...”

І в 1999 році вони приїхали сюди, здається, удвох – Олег і дівчина, прізвища якої, на жаль, зараз не пригадую. Українці, які живуть у США. Привезли книги, іграшки. Книги були передані в нашу бібліотеку. Я не мав тоді змоги їх передивитися. Думаю, що й благодійники не звернули уваги на цю книжку. Принаймі, про те, що на ній є автограф Уласа Самчука, вони не говорили.

Через якийсь час я пішов у бібліотеку й попросив показати літературу, яку отримали від закордонних благодійників. Отоді й побачив “Волинь” Самчука з його власноручним на-

писом. Як на мене, це справжня реліквія. Отож вирішив, що книга має зберігатися в шкільному музеї. Беруть її вчителі на уроки, коли вивчають творчість Уласа Самчука, на інші заходи.

Але ж цікаво було дізнатися історію цього автографа. Тому Марії Василівні й кажу: “Як будете писати Олегові листа, то попросіть, хай детальніше розповість, як ця книга до них потрапила”. І от наприкінці грудня 2005 року надходить лист:

“Дорога тітка Марія, я розмовляв з Анною Самутин про Уласа Самчука. Їхня родина знала його особисто. Позналились вони ще за часів німецької окупації у Рівному, коли він був редактором газети “Волинь”. Анна приходила до нього в редакцію, щоб дізнатись останні новини.

Коли вони емігрували, то Улас опинився в Канаді, а їхня родина – у Бафало, штат Нью-Йорк, біля Ніагарського водоспаду, поруч з Канадою. Пан Самчук приїздив до них у Бафало і тоді й дарував та підписував свої книжки. Багато деталей про зустрічі вони не пам’ятають. Згадали лише, що він любив поїсти картоплю, зварену у лущинні, та оселедець...

Цю книжку сестри Булавка передали для Березнівської школи-інтернату, коли я збирав іграшки та книжки серед українців та американців у 1999 році.

Обіймаю, цілую, Олег!”

Така ось історія одного автографа Уласа Самчука.

м. Березне.

УЛАС САМЧУК І ПРЕСА ВОЛИНІ, ПОЛІССЯ, ХОЛМЩИНИ ТА ПІДЛЯШШЯ 1937-2000 РОКІВ

Улас Самчук, селянський син... Духовний аристократ, був добрим господарем на гуманітарній ниві України, більше того – його “товар” був конкурентноздатним на світовому ринку ідей. ідеологом просто художніх вартостей.

Як у мудрого садівника в його гуманітарному саду було все: від волинської калини до канадського клена, тобто і поезія, і проза, і публіцистика, і літературознавство. Все.

Разом із тим його біографія, фотографія та бібліографія по-платонівськи настільки згармонізовані, що в усі часи і в усіх народів насправду творять міф генія. А міф, як відомо, любить бути або казкою (тоді у нього щасливе закінчення), або ж легендою (із закінченням трагічним).

І в біографії, і в бібліографії Уласа Самчука і казкового, і легендарного вистачить настільки, щоби сміливо ставити його в ряд найсправжніших письменників світу ХХ століття.

Загалом про казкове і легендарне в житті-творчості, творчості-житті селянського сина із волинського села, як і про кожного поета, можна писати окремо.

Існує, наприклад, легенда, що за відносно довгого життя Улас Самчук не міг собі пробачити смерть свого творчого побратима і навіть більше, ніж просто творчого і просто побратима, - Олени Теліги, яка, відчувши “неладне” навколо себе у Києві, писала йому у Рівне, щоб Улас прислав за нею машину, а він, нібито зайнятий комплектацією вагона зі своїм “добром” до Німеччини, замешкався – і Олену Телігу навіки повели у Бабин Яр.

У кривавій романтиці останньої Великої війни багато

таких совісно білих плям, як на душі Уласа Самчука.

Перед тим Олена Теліга написала вірш “Поворот”, де є така строфа:

*І часто серце запалає болем,
А щось гаряче аж за горло стисне,
Коли над рідним, тим же самим полем
Зависне інша, незнайома пісня.*

“Незнайома” пісня – мається на увазі німецька.

Зліва дзвеніла пісня більшовицька, справа німецька. А потрібно було в тих жорстко-жорстоких умовах створювати свою, українську, і нею, як співочі птахи, мітити, захищати свою територію, своє право Бути, бо хижі птахи, як відомо, мітять свою територію ворожою кров’ю. Отож, у той час, коли О. Теліга, І.Рогач, О.Чемеринський видавали у Києві “Українське слово” та “Літаври”, Улас Самчук та Іван Тиктор заснували в Рівному українське фундаментальне видавництво і почали видавати газету “Волинь”.

Загалом творчу та організаторську діяльність Уласа Самчука в контексті преси варто розглядати у трьох основних аспектах:

1. Улас Самчук як редактор;
2. Улас Самчук як журналіст;
3. Публікації у пресі про творчість Уласа Самчука.

Так, перша, зафіксована нами, публікація у волинській пресі про творчість Уласа Самчука належить перу Олександра Ковалевського і вміщена в газеті “Волинське слово” (1937.-Ч.23), громадсько-політичному тижневику, який друкувався у Луцьку в 1937-1939 рр. О. Ковалевський, зокрема, позитивно оцінив Уласа Самчука “Кулак”.

У подальшому ім’я Уласа Самчука “засвічується” вже в українській легальній пресі Волині й Полісся 1941-1944 рр., яку ще називаємо колаборантською і монографічне дослідження якої вийшло окремою книжкою.

Як відомо, у перші місяці німецької окупації – влітку 1941 року- на Волині й Поліссі відновилося суспільно-культурне українське життя, яке пізніше було знову придушене вже не поляками, не більшовиками, а новим ворогом.

В межах райхкомісаріату України із центром у Рівному (на досліджуваному нами просторі) можемо вирізнити легальні українські періодичні видання: “Українське слово” (Житомир, 1941), “Перемога” (Житомир, 1941), “Голос Волині” (Житомир, 1941-1943), “Волинь” (Рівне, 1941-1944), “Українська кореспонденція” (Рівне, 1942), “Український голос” (Луцьк, 1941-1944), “Клич” (Луцьк, 1943). При цьому “Українське слово”, “Перемога”, “Голос Волині” – фактично одне і те ж видання, що неодноразово перейменовувалось.

Парадоксально, але волею долі цей час став для Уласа Самчука періодом найбільшої творчої активності, як публіциста, журналіста. Він писав багато і майже про все.

Так, в “Українському голосі” (1941-1944) надруковано його статті на політичні теми, серед яких: “Ви кудя єдіте?” і “Ста-леві бронтозаври” (1942.- Ч.31. – С. 3): “Будучи у Києві, можна бачити все, що говорить за “мораль” большевизму. Дивна і справжня та маса і дивні ті люди. яким повертається язык твер- дити, що то “сама передова ідея”.

Чимало публікацій Уласа Самчука знаходимо і в жито- мирському “Голосі Волині” (1941-1943).

Проте, основним інформаційним полем діяльності Уласа Самчука став найпотужніший часопис цього часопр- огу “Волинь”, який в один з найкритичніших періодів історії України кращими публікаціями виступав з державотворчих позицій, пробуджуючи національну свідомість, громадську позицію людей, послуговуючись пером визначних українсь- ких письменників, поетів, публіцистів.

Перше число побачило світ у вересні 1941 року, періо-

цем і провідним керманичем його був Степан Скрипник (1941р – Ч.1. – 23), головними редакторами – Андрій Мисечко (1942. – Ч.38. – 1943. – Ч. 55), Петро Зінченко (1943. – Ч. 56. – 1944.- Ч.1). Редагувала “Волинь” колегія “за проводом”, Уласа Самчука (1941.-Ч.1. – 1941. – Ч.23). Директором видавництва був Іван Тиктор. Редакція та адміністрація знаходилася на вулиці Адольфа Гітлера (згодом – Німецькій, 89).

Сторінки беззаперечно “найсоліднішого часопису Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя”(1941-1944) – рівненської газети “Волинь”, – справжній літопис Другої світової війни, детермінований географічно та ідеологічно, оскільки є виданням українсько-німецьким, тобто легальним українським, а значить – пронімецьким.

Серед його автури (крім Уласа Самчука) – Пилип Павлюк, Неофіт Кибалюк, Ніна Калюжна. Чимало матеріалу присвячено творчості Тараса Шевченка, Ольги Кобилянської, Лесі Українки, Олени Теліги.

У цій же (“своїй”) газеті прізвище Самчук стоїть як під матеріалом “Адольф Гітлер” (1941. – Ч. 3), так і під фундаментально-поважним дослідженням “Літературно- науковий вісник” (“Волинь” – 1943. – Ч. 15,16), агітаційно-популярною статтею “Молодь” (1942. –Ч. 3), де, зокрема, читаємо:” Село консервує і зберігає біологію. Воно утримує в чистоті кров. Воно згромаджує широкий матеріал, але воно не дає Нації, того завершення безчинного матеріалу без мети і призначення. Сьогоднішня молода українська людина повинна мріяти не самими зоряними ранками та польовими маками, а й категоріями Нью-Йорку, ходом машин, рухом динаміки нашої техніки”; “Горохівські вісті” (1943. – Ч. 14.- С.3) (стаття «Шлях молоді»): “ Тепер повинна наша молодь масово охоче їхати в Німеччину, щоб пізнати цей край і сучасні методи праці, набути західної культури. <...> Німеччина починає їм подобатися”.

В уже згаданому “Українському голосі” читаємо контр-агітаційну антибільшовицьку статтю письменника “У світі приблизних вартостей” (1942.-Ч.31).

Степан Скрипник, Петро Зінченко та Іван Тиктор видавали у Рівному (раз на місяць) “Часопис для дітей” “Орленя” – єдиний “товстий” журнал воєнного періоду для дітей Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя, де (Ч.1 за 1941р.) надруковано уривки з роману Уласа Самчука “Волинь”.

Знаходимо його публікації і в журналі, призначеному для “кращої половини людства”- у жіночому двотижневику “Українка” (1941-1943), газеті “Крем’ янецький вісник”(1942.- Ч.100. – С. 3) – стаття “Дещо про театр”: “...Навіть Шекспір не є сьогодні зразком і тому необхідно вчитися в те, що оточує нас і що нам диктує свої права”.

Окремої зупинки для філологів, гуманітаріїв загалом потребує стаття Уласа Самчука “Поезія і вірші”, надрукована в газеті “Голос Сарненщини”(1943.- Ч.1/2.- С.4), де, як очевидно, читаємо його естетичний маніфест:

*«Це – крик, повторений сотнями вартівних.
Крізь сотні рупорів – це накази могутні.
Це – промінь маяків на сотні гір стрімких.
Відчайний клич ловців у пралісах безпутніх.
Що це справді так – о, Боже, хай цей крик,
Як доказ правоти, горить і не згорає,
Хай зойк племінний цей колує з віку в вік
І гасне на межі твого безкраю.*

Це пригадався Бодлер у перекладі Маланюка... ці слова призначені не тільки поетам... Мені, вам і кожному, хто словом, барвою, звуком чи різцем творить мистецтво. У всіх часах і всіх доступних людському пануванню просторах. З-над Тибру і Євфрату, з-під Нілу і т.д. аж до наших днів бачимо, чуємо гарне. Гарне слово. Гарну барву. Гарний камінь. Гарний звук. Беремо це як самозрозуміле щось, що нам і тільки

нам належить. Оздоблюємо нашу пам'ять, наше мешкання, простір, у якому проходимо через життя. Коли бачимо, чи бодай читаємо про палаци з Кносос, Помпеї і їм подібні, коли перегортаємо Данте і пестимо зір формами Венери Мілоської, чуємо при тому так глибоко врослими у справжній сенс нашого короткого фізичного буття. Думаємо. Це творив Я, - людина, моєю правою рукою, снагою моєї думки, жаром мого неспокійного серця, і воно живе з покоління в покоління, не дивлячись, чи приходить до нас Христос, чи антихрист. Вічність оформлену мною красу, приносить славу імені людина і невмиручість її духові.

Поезія це все. Поезія була і є у всьому. Одначе беремо і говоримо про поезію гарного слова. Так найбільш зрозуміло.

*Хай зойк племінний цей колує з віку в вік
І гасне на межі твого безкраю.*

Цікаво, де знаходиться “межа безкраю”. Того, ім’я котрого навіть примітнений московський “безбожник” мусить написати з великої літери. Цікаво також, де початок того безкраю. Знаймо поезію печер, поезію з папірусів і Тирені, Ольвії... Мимохить насувається слово вічність і Ти, молодий Соколенку, чи всі Ви, що вічно хвилюєтеся невичерпальністю Вашого почуття, маєте перед собою, а ще більше в собі не малі зобов’язання. Це ніяке порожнє слово. Це поезія, яку ніякий Вебост з Нью-Йорку обійти не може. І тому, творючи ці речі, не можна ніяк думати, жити життям того, чи іншого Хрущова. Так. Розполітикована доба монополізувала собі також поезію. Але одночасно давно вже не було більше напруженого і більше насиченого для поетичної творчості часу. Треба тільки не злегковажити свого післанництва поета і не віддати міць і жар поетового серця на базар де продають старі пантофлі та поржавілі цв’яхи. Навіть коли це тобі, Поете, видається неможливим. Навіть тоді...

Бо неможливого тут не має. Мистецтво ніякий плакат і

воно, завжди, як нетепер. То з розкопок якихось руїн вийде на світло дня і заговорить мовою йому присущою. Хай. Поете, це буде тільки справжня поезія про справжні. Тобто тільки дорогі і святі речі.

Інакше це вийдуть тільки вірші. Хто був у редакціях наших часописів, чи хто має можливість бути в контакті з ширшими масами народу, той знає, які стоси списаного віршами паперу напливають у певні місця. Є між ними ніщо інше, як тільки плоди звичайної графоманії. Але іноді є в тому якась іскра, якийсь сенс... Читаєш іноді і думаєш, що власне тій людині бракує, щоб вона стала справжнім митцем, і тоді дивишся не тільки на форму, але намагаєшся також вникнути в зміст, у думку. Бачиш там природу. Бачиш батьківщину. Бачиш любов, чи ненависть. Елементи, що так беззастережно входять у склад кожної поезії. Але завжди, як правило, бачиш, що та людина, що володіє римою і ритмом, не має власної вилощеної з клітин власного мозку думки. Вона слухає дешеві, популярні гасла дня і сприймає їх безпосередньо. Вона не в'яже себе з тим, що було і з тим, що буде. Вона не горить вогнем того, що вибухає і зриває в тлін у попелі низин, і от з цього тління не може вийти чиста прозора, напружена, сильна пристрастями поезія. Навіть коли там є форма, є ритм, чи рима. Бо поезія це мова душі і Духа”.

Проза та публіцистика Уласа Самчука була надрукована також у “Костопільських вістях”, любомльських “Наших вістях” (1941-1943) – типовому пропагандистському літописі “тріумфального маршу” німецької зброї дорогами Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя, де багато мовиться про Кнута Гамсуна, про його конференцію, на якій він назвав “заразою, яка загрожує людям” існуючі у світі симпатії до Англії та британців. Його заяви були величним основним спором з Англією та англійською політикою <...>. “Моя віра і заява, які складаю”, – закінчив Кнут Гамсун, є: “Англію треба повали-

ти на землю” (“Наші вісті”.- 1943.- Ч.27).

Згадуємо тут норвезького письменника, лауреата Нобелівської премії, щоби натякнути на можливості порівняльного дослідження життєвого шляху Кнута Гамсуна та Уласа Самчука.

Типовим антибільшовицьким матеріалом є стаття Уласа Самчука, надрукована у “Пінській газеті”: “У світі упадку та руїни” (1942. – Ч. 21), “Советська система” (1943. – Ч. 28). Матеріал безпідписний, але, на нашу думку, належить його перу: “Після революції 1917 року в Советському Союзі прийшло до позбавлення прав всіх вигаданих і справжніх ворогів держави. Хто мав маєток, або помешкання, той кожної хвилини чекав, що його виженуть з хати, або “ущільнять жилплощу”. Хто був “класовим ворогом”, того негайно звільняли зі служби. На таких підвалинах базується система масового терору в “Советському Союзі”.

Вибираючи, як, очевидно, тоді здавалося Уласові Самчукові, як і його побратимам, серед яких Степан Скрипник, Олена Теліга, із двох лих менше, він усе-таки дивно, але чи не єдино альтернативним чином на тому часопросторі залишався українцем і публікації його були не лише україномовними, але й українськими.

Хоча загалом дослідження преси Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя, активним учасником творення якої був Улас Самчук, у котрий раз переконливо доводить, - без своєї держави ми однаково беззахисні і перед московським більшовизмом, і перед усіма іншими “ізмами”, окрім патріотизму.

Закономірно, що в радянській пресі (1944-1990 років) ім'я Уласа Самчука було табуйоване.

Вперше після забуття довжиною в одне людське життя його згадала, воскресивши, надрукувавши спогади “На білому коні” газета “Молода Волинь” у 1991-1992 роках (1991. – Ч.143/144;1992. – Ч.1/2). У цей час бути сміливим вже дозволили.

Фундаментальні реабілітаційні матеріали дещо пізніше (у числі 21 за 1993р.) вмістила найофіційніша газета Волинської області “Волинь” (в радянський період – “Радянська Волинь”).

Отож, Улас Самчук через п’ятдесят років знову повернувся у “Волинь”. Історія ж циклічна. Кажуть, що навіть справедлива.

м. Остріг.

*Улас Самчук в гостях
у своїх рівненських друзів Варварівих.
Вашингтон, 1956 рік.*

ОСІНЬ БЕЗ ПАТРІАРХА

До 100-річчя від дня народження Уласа Самчука

Не можу пригадати, чому зринула в моїй пам'яті назва роману Гарсія Маркеса „Осінь патріарха” саме там, неподалік Торонто, в пансіонаті для престарілих імені Івана Франка, біля невеличкого будиночка, в якому доживав свого віку Улас Самчук. Можливо, тому, що це був яскравий осінній день і яблуневий сад зітхав від знесилення – яблука пишно тулилися червонястими боками одне до одного, чорнобривці обіч доріжок кипіли гарячим розкриллям пелюсток, і ніяк не вкладалася в свідомості неспокійна думка, що сюди, в це розкішне буяння дерев, кущів і квітів, не вибереться вже на прогулянку міцний духом письменник. Про осінь патріарха української літератури я подумав, можливо, тому, що згадував тоді вересневі, 1948 року, записи Уласа Самчука, що їх я вичитав у його книзі нотаток і листів „Планета Ді-Пі”. Улас Самчук готувався до далекої подорожі за океан – до Канади- в надії знайти притулок, затишок і спокій для творчої праці. Там, у Канаді, він мав намір передусім продовжити роботу над романом „Ост”. „Після „Ост”-а – хоч з моста...”, – скаламбурив письменник, але в цьому жарті крилася велика надія на створення монументального твору, гідного української культури і тяжкої долі українського народу в двадцятому столітті.

Все, що було написано ним до того – до перебування в таборах для переміщених осіб (Ді-Пі), до гострих літературно-мистецьких і політичних дискусій у Мистецькому українському русі (МУР), – видавалося письменникові не таким важливим, значущим, етапним: „Ще не знайдено слова, щоб це сказати, ще не знайдено міри, щоб це зміряти, ще не знайдено ваги, щоб це зважити. Це, що ми пишемо, це лиш нотатки...

Записки на бігу...У поспіху і схвильовані окремі слова”.

І це говорив автор епічної „Волині”, роману про українські визвольні змагання на Закарпатті початку XX століття ”Гори говорять!”, суворо реалістичної повісті „Марія”, яку письменник присвятив „матерям, що загинули голодною смертю на Україні в роках 1932-1933” Творив Улас Самчук свою „Марію” в 1932-1933рр., тоді, коли в Україні лютував штучний голод.

Улас Самчук різкими реалістичними штрихами творить хроніку знищення роду і народу шляхом руйнації сім’ї під впливом комуністичних ідеологем, знищення селянина-власника, господаря через втрату хліборобської діяльності.

Велична і трагічна любов Марії до Корнія, гірка, очисна любов Гната до Марії – усім трьом їм доводиться пройти такі страшні випробування, що трагічна втрата Маріїного роду, душевні муки і страждання Марії, Корнія і Гната підносять ці образи до рівня символів. Передусім – Марії, як символу страдницької України. Священик під час похорону першої її дитини радить Марії звернутися по душевну підтримку до Марії – Святої Матері.

Перу мужнього письменника належить роман „Чого не гоїть огонь”, у якому відтворена героїчна боротьба одного із загонів Української Повстанської Армії. До Уласа Самчука ніхто не порушував цієї теми, ніхто не відкривав ще гарячі сторінки самопожертви здебільшого безіменних, захованих за псевдо, вояків за незалежну Україну. Вони для письменника залишалися непереможними, нескореними, бо спротив українського народу окупантам зачаєно пульсував у настроях і переживаннях мільйонів.

Улас Самчук також не відчував себе переможеним, хоча й судилося полишити рідну землю. Але це не був відступ: „Я завжди у наступі з почуттям переможця”. Бо ті, котрі вважали себе там, у радянській Україні переможцями, гордо випи-

наючи груди з орденами та пишаючись титулами і званнями, сприймалися письменником як раби тоталітаризму, з печаттю яничара на чолі, як такі, що не усвідомлюють чорної прірви знеособлення і приниження. І ще не вдалося нікому із митців висловити морально-психологічну глибину цього приниження людської гідності, духовного і фізичного поневолення: „Воно невимовне”.

Та письменник замірився образно відтворити цей драматичний рух української людини крізь багатовимірні випробування двадцятим століттям, яке у формі тоталітарних ідеологій і авторитарних систем прагнуло оволодіти силами історії і встановити владу над світом і над людиною у всіх її вимірах.

Улас Самчук прибуває до Канади із завершеною і видрукованою в Німеччині першою книгою трилогії „Ост” – „Морозів хутір” (1948), дія якого розгортається в Україні.

У Канаді Улас Самчук продовжує художньо досліджувати долю родини Морозів у книгах „Темнота” (1957) і „Втеча від себе” (1982). У цій епічній трилогії письменник зображує український світ у драматичні періоди національної історії, коли несвідомі уявлення та поривання української людини до свободи і соціальної справедливості опановувалися ідеологіями, експлуатувалися і оберталися на знаряддя цілеспрямованого підкорення людини і народів тоталітарним структурам.

Українська людина в трилогії „Ост” намагається визволитися від цього неймовірно жорстокого і підступного руйнування ідеологічними механізмами тоталітарних систем – нацистської Німеччини і комуністичного СРСР усіх форм її буття – релігійної, родинної, моральної, освітньої, культурно-мистецької...

Через те вихід української людини за межі національного ареалу не трактується як втеча чи як поразка – а як історична необхідність самозбереження задля повернення і самоздійснення у своїй національній місії. Тому Улас Самчук перед

відходом до Канади, а саме – в процесі роботи над першою книгою трилогії „Ост”, намагається осмислити всю ту ідеологічну полову („матеріалізм, діалектика, боротьба класів, визволення робітничого люду, диктатура пролетаріату...”), аби пізнати кінцеву, визначальну мету ідеологічного уярмлення української людини. Ця мета вже йому відома ще з часів написання трилогії „Волинь”: нищення і знищення трудової людини, людини-будівничого, людини-власника, людини з національною гідністю, людини-господаря.

У трилогії „Ост” письменник також повертається до початку століття, обираючи за стартову позицію 1917 рік не випадково, бо усвідомив, що цей більшовицький переворот у Росії кардинально змінив уявлення про історичну перспективу європейської цивілізації і започаткував утворення не відомих раніше засобів і способів тоталітарного контролю і маніпулювання суспільною свідомістю, суспільними настроями.

Людина на цих крутих віражах історії прагне будь-якою ціною, зокрема і завдяки відходу з рідної землі, зберегти себе, свою людську і національну гідність. Зберегти і відтворити „в епосі, коли кожна людська істота – біла, чорна, жовта, намагається ствердити себе в оригіналі”, – так визначає Улас Самчук чи не найголовнішу „проблему геополітичного сенсу”, заявлену в першій книзі трилогії „Ост”.

...Був кінець вересня 1993 року. Я прогулювався втомленим від стиглих плодів яблуневим садом, яким ще шість років тому милувався цей патріарх української літератури у вигнанні. Привітна, енергійна господиня пансіонату Євгенія Пастернак відкрила мені двері будиночка, у якому останні роки жив і працював Улас Самчук, де все збережено у такому ж вигляді, як було за життя письменника: бібліотека, друкарська машинка, робочий стіл, блокноти, рукописи, одяг і безліч інших особистих речей. Будинок-музей Уласа Самчука. Чудово! Я захоплений, емоційно дякую пані Євгенії за те, що вона догля-

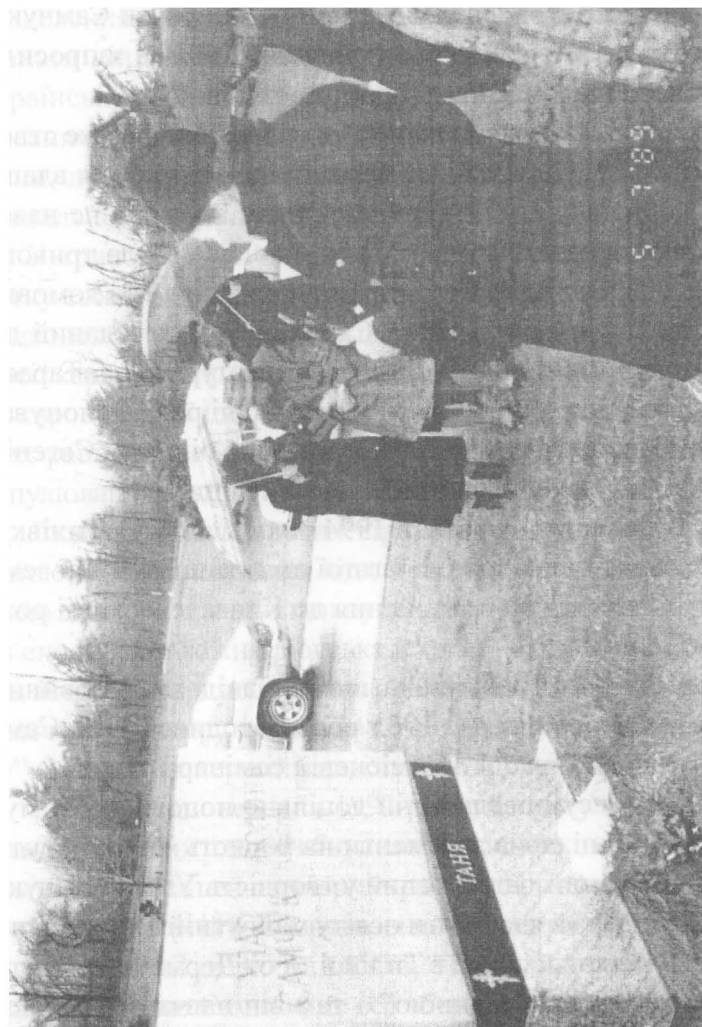
дала хворого письменника, що створила цей меморіал і обєрігає його, але чую в її голосі тривогу і сумнів: „Ні, треба цей музей мати в Україні. Хто сюди добереться? Я листуюся з Тилівкою, дещо туди переслала із приватних речей Самчука, книги його, а от що робити з рукописами? Я Вас запросила сюди, аби порадитися. Ви мені раду дайте: як бути?”

До пані Євгенії Пастернак писали із Тилівки, де вже створили музей Уласа Самчука, і з Дермані, де замірялися влаштувати меморіальну кімнату письменника, але вона не наважувалася архів розділити, до того ж висловлювала тривогу щодо його належного зберігання і опрацювання. Ми домовилися, що особистий архів Уласа Самчука буде переданий до відділу рукописних фондів Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України, а деякі меморіальні речі експонуватимуться у Тилівці і Дермані. Але остаточне рішення Євгенія Пастернак прийме лише по приїзді до України.

І знову була осінь – жовтень 1994 року, поїздка в Тилівку, огляд цікавої і на диво доволі багатї експозиції в музеї земляка-тернопільця, нічне повернення до Києва, енергійні розмови, пісні...

Євгенія Пастернак жалкувала, що не відвідала старовинне село Дермань, де 20 лютого 1905 року народився Улас Самчук, де він учився у школі при місцевій семінарії.

Пані Євгенія сумнівалася, чи доцільно поповнювати музей лише в Тилівці, хоча аргументи на користь Тилівкї були серйозні: енергійний, залюблений у творчість Уласа Самчука директор музею, та й здобувати освіту майбутній письменник розпочав у початковій школі в Тилівці. А от Дермань, справді, був його „малою батьківщиною” – там він навчався у вищепочатковій школі, там був славетний Свято-Троїцький монастир, що його заснував князь Василь Острозький (Красний), там друкували книги, з монастирем співпрацювали такі визначні діячі української культури, як Іван Федоров, Іов Борець-

***Панахида над могилою Уласа Самчука
на Українському цвинтарі св. Володимира, Канада, 1989 р***

кий, Мелетій Смотрицький, Ісакій Борискович, Антоній Грекович, Даміан Наливайко. Сюди з Острога була перенесена перша в Україні сільська друкарня, якою опікувався Даміан Наливайко. Свято-Троїцький монастир був значним центром українського просвітництва, і цю добру монастирську традицію ще відчув на собі майбутній письменник, навчаючись у чотирикласній вищепочатковій школі. Ця школа діяла при Дерманській Свято-Федорівській учительській семінарії, відкритій 5 вересня 1913 року.

„Дермань для мене – центр центрів на планеті, і не тільки тому, що десь там і колись там я народився...”, – не раз наголошував Улас Самчук.

Там була його земля, земля його предків, і розрив із цим духовним осердям національної пам’яті стає з кожним роком розлуки болючішим і нестерпнішим.

Тоді ж письменник цю тугу за рідним краєм назве „генеральним мотивом нашої долі, що її звуть також плянетою і якої не збагнеш розумом, бо це – домена трансцендентного, позадосяжного”.

Певен, Улас Самчук думками, почуттями, творчістю до кінця днів своїх земних залишався в просторі предків і в просторі української мови, бо ця колосальна духовна гравітація тримала його на орбіті національного обов’язку, який зобов’язував письменника образно відтворити драматизм і трагізм відходу української людини на інші простори планети Земля.

м. Київ.

Листопад 2004 р.

Пам'ятник Уласу Самчуку у Рівному.

Фото М. Колодяжного.

НА ВІДКРИТТЯ ПАМ'ЯТНИКА УЛАСОВІ САМЧУКУ В РІВНОМУ

Ясна, як світ, і темна, як могила,
Центр центрів на землі – його Волинь
Йому одвічним журавлем сурмила:
Хоч мрією, хоч спогадом прилинь!

На білому коні чи вороному –
Він все одно її кровинка-син.
Отож незрадно кликала додому
І слала журавля в небесну синь.

Десь чужина йому тернила долю,
Та він Вітчизні думи присвятив,
Він чесно ніс волинську вольну волю
В душі одвертій крізь чужі світи.

І от звершилось: сурми журавлині
Докликалися, сталося таки –
Неблудний син Великої Волині
У рідний край вернувся на віки!

20.02.2005 р.

З ВИСОТИ ПАМ'ЯТІ

Минуло 20 років з дня смерти українського письменника Уласа Самчука. Творця великих полотен, автора не тільки літературних творів, але і літописця його доби. Не даром його тепер назвали в Україні “Українським Гомером”.

Він перший в українській і світовій літературі написав про голодомор в Україні 1932-33 років у творі “Марія”. Творі, перекладеному та виданому німецькою мовою та ще свіжим розбомбардованому у друкарні в часі Другої світової війни. Творі, перекладеному французькою мовою, який комуністи Франції заборонили видати.

Писав він багато про роки Другої світової війни, УПА, про життя в таборах Ді-Пі по війні, про бандуристів, Народний Союз... Ці твори залишаться і як документи, що характеризують добу, і як літературна творчість великого письменника діаспори.

Сьогодні мені хочеться згадати його як людину, яку ми знали довгі роки.

Його ім'я було в нашій родині часто згадуване. Його книжки, ледве виходили – вже читалися. Ми були “недалекими сусідами” далекої України. Самчук – у Празі, ми – в Братіславі. В 1936 або 37 році був проголошений в Чехословаччині конкурс для старших студентів гімназій: обговорити твір тогочасного чехословацького письменника. Моя старша сестра Леся, тоді студентка 6-ої або 7-ої класи (в теперішнім розумінні 11-ої або 12-ої), написала свій есей “Марія” Уласа Самчука” українською мовою. Здобула нагороду, і цікаво, що, хоч тоді “Podkarpatska Rus” – Підкарпаття – належало до ЧСР, ніхто більше не зголосився до конкурсу українською мовою.

Почалася цікава, хоч і коротка, бо прийшла війна, кореспонденція поміж гімназисткою та письменником, який був зворушений, що молода дівчина звернула увагу журі на творчість українського письменника в Чехословаччині.

Після довгих воєнних мандрівок, Торонто стало нашим постійним осідком. Також і Уласа Самчука з дружиною. Хоч не часті, але сердечні контакти нас зблизили.

В 1973 році я була команданткою пластового табору число 6 “Стежки культури”. Такі табори влаштовував наш пластовий курінь “Перші Стежі” для старших юначок та старших пластунок. Як мама двох синів, я уважала, що нашою культурою мусимо однаково зацікавити і захопити і хлопців, і дівчат, щоб було кому у дальшій житті продовжувати те зацікавлення та любов у родині. Отож табір ч.6 був першим і для пластунок, і для пластунів.

Нам щасливо вдалося запросити велетнів нашої культури до зустрічей з молоддю в таборі на Пластовій Січі коло Торонта. Д-р Юрій Старосольський – Начальний пластун, Василь Курилик, Мирон Левицький, Яків Гніздовський – мистці, Борис Олександрів – поет, Ольга Мак – письменниця, Радослав Жук – архітект та багато інших, а поміж ними світило – Улас Самчук. Кожний учасник табору мусив прочитати “Куди тече та річка” – перший том “Волині” Уласа Самчука – для більш безпосередньої зустрічі з письменником. Улас Самчук, тим зворушений, привіз цей перший том у табір і подарував усім учасникам зі своїм підписом! А їх було коло 80! Його розповіді про сучасну українську та світову літературу були цікаві та захоплюючі. Пластуни чекали на нього, а після зустрічі ще довго хотіли з ним розмовляти.

Наближалися “круглі” – сімдесяті – уродини письменника (1975р.). Хотілося його якось відзначити, дати йому відчутти, що ми, торонтонці, його любимо, шануємо, читаємо.

Рішили ми з моїм чоловіком Ярославом підготувати відпо-

відну імпрезу. Я була головою Мистецької Ради Торонтського відділу Українців Канади. Створили ми громадський комітет і взялися до праці. Мистець Володимир Беднарський в подарунок Самчукові намалював оригінальну афішу. Ми її множили і моя мама розмальовувала квіти на ній різними кольорами, щоб афіша краще впадала в очі. Сьогодні така афіша, правда, виблякла, висить на стіні музею в Тилявці. Запрошені друзі Самчуків Григорій Китастих – диригент капели бандуристів зі США, та Юрій Стефаник – син відомого всім письменника, голова Об'єднання Українських Письменників "Слово" з Едмонтону (Канада), приїхали на святкування. Вечір був під патронатом Комітету Українців Канади (КУК).

Як до зали увійшли Самчуки – оплескам не було кінця. Їх привітав голова КУКу д-р Петро Глібович. Самчуків попросили сісти на сцену. А також Китастого та Стефаника. Щоб їх усі присутні бачили, і щоб вони також бачили всіх своїх прихильників.

Я сиділа в протилежному куті сцени. Прочитала прислані привіти Самчукові, короткий його життєпис та хронологічний вихід його книжок. При назві книги малі пластуни – новачки та новачки – виходили на сцену з величезною побільшеною обкладинкою книжки та сідали спереду сцени. Акторка Ніна Теліжин та п. Дмитро Романик читали уривки з деяких книжок. Поки життєпис скінчився, ціла сцена зліва направо була встановлена обкладинками творів Самчука. Цей наочний образ творчості письменника дуже подобався глядачам і Самчукові, який тоді сказав, що він сам не був свідомий, скільки він написав...

Головну доповідь про творчість письменника виголосив Юрій Стефаник, Григорій Китастих заспівав думу в честь Самчука в супроводі бандури. Ще виступили співаки Ірина Вельгаш з Вінніпегу та Осип Гошуляк з Торонта.

Зворушливе було щире слово подяки Самчука. Він дяку-

вав організаторам свята, а головню – своїй Тані за поміч, розуміння та за все в нелегкій спільній мандрівці життя. По успішній імпрезі відбулася зустріч письменника і його дружини з учасниками святкувань при каві. Про цей вечір ще довго говорили в Торонто як про один з найцікавіших та найуспішніших.

Одного разу нас панство Самчуки запросили на каву. Після цікавої, як завжди, з ними розмови, вони нас попросили бути виконавцями їхньої останньої волі. Ми з Ярославом були заскочені таким довір'ям та честю. Улас Самчук нам сказав, що по їхній смерті він бажає, щоб їхнє мешкання – кондоміній став його музеєм і мешканням до диспозиції письменникам, мистцям, науковцям і под., які колись будуть приїздити на відвідини з України до Торонта. Ми трохи таким проектом журилися, бо утримання того роду мешкання було б трохи складне. Та не сталося.

Улас Самчук дістав артрит, який швидко посилювався і письменник врешті був змушений рухатися у кріселку на коліщатках. Тоді продав кондоміній і переїхав до Пансіону ім. Івана Франка при вул. Черчил, де директоркою була давня знайома Самчуків Євгенія Пастернак.

Зачалася політична відлига. На запрошення приїхав до Торонта та Нью-Йорку у вересні 1986 р. чоловічий хор “Журавлі” з Польщі з диригентом Романом Риваковичем. Ми взяли Самчуків на концерт, Уласа у візочку. Під час перерви Ярослав привів до нього Мирослава Вербового, редактора варшавського тижневика “Українське слово”, який приїхав з хором. Зустріч була зворушлива для обох. Вербовий вперше зустрів одного з найбільших наших письменників діаспори. Улас Самчук доторкнувся до нього і сказав тремтячим голосом: “Дозвольте доторкнутися до України. Хоч не самої України, але так близько до неї...”

Ще пригадується його зустріч з Данилом Шумуком. Як Шу-

На гостині у Самчуків подружжя Оксана та Ярослав Соколики.

мука випустили з ССРСР, він приїхав до Канади та відвідав Торонто і сказав Ярославові, що хотів би зустрітися зі Самчуком. Ярослав спитав Самчука, чи така зустріч бажана. Самчук неймовірно зрадів. В умовлений час він на своїм візочку виїхав з будинку пансіону і нетерпеливо на дворі чекав на Шумука, якого Ярослав привіз на побачення. Обнялися обидва зі сльозами в очах. А потім: "Пригадуйте того? А де тепер..?" І дружній розмові не було кінця. Так сердечно зустрілися два волиняки, які один про одного знали, але колись, давно, були на протилежних полюсах своїх переконань.

Любов Самчука до Батьківщини відчувається в кожному його творі. Його віра в щасливу долю України була з ним ціле життя, він завжди вірив, що Україна стане незалежною, соборною, могутньою державою. І так сталося. Україна незалежна і творчість Уласа Самчука повернулася в Україну. На білому коні!..

У розмовах Улас Самчук не раз висловлював свою мрію та бажання, щоб його твори були доступні читачам в Україні. А як колись буде можливим, зробити хоч невеличкий його музей в Рівному, де він провів бурхливі роки Другої світової війни та де редагував часопис "Волинь" і був ув'язнений німцями за свою діяльність та одну з газетних передовиць.

Улас Самчук помер 1987 року в Торонті. На жаль, ми не були на похороні, бо були поза Торонтом і не знали про смерть письменника. Але вернувшись, zorganizували пам'ятний вечір в сороковий день смерті, що випав на свято Спаса. Святочним вечором-поминками керував Ярослав Соколик, голова Торонтського відділу Комітету Українців Канади. Він підкреслив зацікавлення письменника не тільки літературою, а й громадським життям та всім мистецтвом до останньої хвилини свого життя. Д-р. Богдан Стебельський, голова Ради Культури при Світовому Конгресі Вільних Українців, розказав про вклад Самчука в українську та світову літературу.

По смерті Самчука дружина Уласа, Тетяна, дала 50.000 доларів на влаштування музею письменника в будинку коло Пансіону ім. І.Франка. Стрічку на відкритті музею перетинали пані Тетяна і мій чоловік Ярослав. Музей був гарно облаштований куратором Євгенією Пастернак та її помічниками.

По смерті Тетяни музей був перевезений без нашого відома і згоди до села Тилявка на Тернопільщині, де батько Уласа ще перед Першою світовою війною купив землю і куди переїхав з родинного Дерманя.

Будучи в Україні, ми відвідали Тилявку і побачили, що Самчук зробив добрий вибір, бажаючи мати музей в Рівному. Рівне – місто на перехресті доріг, повне життя і руху, де багато шкіл і тим воно доступне більше і школярам, і студентам, і туристам.

Відвідали ми і Дермань, де місцеві люди влаштували дуже гарний музей, хоч скромний. З Торонта вони не дістали ані одної книжки чи пам'ятки.

В міжчасі ентузіясти в Рівному створили “Літературний музей Уласа Самчука”, як відділ обласного Рівненського краєзнавчого музею. Святоче відкриття відбулося у 102-у річницю народження письменника – в лютому 2007 року. Ми з Ярославом привезли на відкриття багато фотографій Самчука і три писанки, які красувалися в помешканні Самчуків.

Ми віримо, що справа перевезення музею з Тилявки до Рівного буде полагоджена представниками уряду України так, як бажав Улас Самчук, і Літературний музей у Рівному стане гідним Великого письменника – Гомера України.

м. Торонто.

ЗМІСТ

Від упорядника.....	3
<i>Марія Тарасюк. Про незабутнє.....</i>	<i>6</i>
<i>Олекса Скоропада. Дещо про Уласа Самчука.....</i>	<i>9</i>
<i>Олександр Андрущук. Знаю з дитинства.....</i>	<i>25</i>
<i>Василь Кирилюк. Із минулих літ.....</i>	<i>32</i>
Про видатного земляка.....	39
<i>Інна Нагорна. Тієї далекої осені.....</i>	<i>44</i>
<i>Василь Боровий. Гість Харкова – Улас Самчук.....</i>	<i>49</i>
<i>Лариса Колесник. Згадуймо їх у своїх молитвах.....</i>	<i>54</i>
<i>Наталія Блонська. Спогад.....</i>	<i>58</i>
<i>Інна Нагорна. «Любив найбільше скромного Антона Давесна».....</i>	<i>59</i>
За законом фатуму (Із листів Антона Чуприни до Ірини Андріанівни Прахової).....	65
<i>Світлана Кузьменко. Улас Самчук.....</i>	<i>76</i>
<i>Борис Боровець. Історія одного автографа.....</i>	<i>80</i>
<i>Ігор Павлюк. Улас Самчук і преса Волині, Полісся, Холмщини та</i> <i>Підляшся 1937-2000 років.....</i>	<i>82</i>
<i>Микола Жулинський. Осінь без патріарха.....</i>	<i>91</i>
<i>Євген Шморзун. На відкриття пам'ятника Уласові Самчуку в Рівному.....</i>	<i>99</i>
<i>Оксана Бризгун-Соколик. З висоти пам'яті.....</i>	<i>100</i>

Літературно-документальне видання

Редактор *Євген Шморгун*

Набір *Світлани Гривюк*

Технічне оформлення *Наталії Романів*

Відповідальний за випуск *Володимир Лапсюк*

**У книзі використані фото
із домашнього архіву Уласа Самчука,
передані із Канади Оксаною та Ярославом Соколикми**

Н - 393. Неблудний син Великої Волині. Спогади та матеріали про Уласа Самчука. Упорядкування Інни Нагорної. - Рівне: Азалія, 2008. - 108 с.

ISBN 978-966-8883-39-2

У збірнику представлено спогади сучасників, фото і матеріали про видатного письменника Уласа Самчука, зокрема про рівненський період його життя та діяльності.

ББК 83.3 (4 Укр)

Видавництво «Азалія»

Рівненської організації Національної Співки письменників України.

33028, Рівне, вул. Симона Петлюри, 1. Тел.: 26-14-69.

Підприємство Лапсюк В. А. Св. РВ № 30 від 08.06.2005 р.

33016, м. Рівне, вул. Шухевича, 18/89. Тел.: 23-17-09.

Здано до набору 08.11.2007. Підписано до друку 03.01.2008.

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman Сут.

Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 6,75. Облік.-вид. арк. 6,0.

Наклад 400. Зам. 56. Ціна договірна.

Віддруковано ФОП Лапсюк В. А. Св. ВОО № 735606 від 09.02.2001 р.

33016, м. Рівне, вул. Шухевича, 18/89. Тел.: 23-17-09.

900
кр

